

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание Четвърта извънредна сесия

27. заседание

София, понеделникъ, 23 декемврий 1918 година

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ въ 3 ч. и 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Отъ 242 народни прѣдставители присѣдствуватъ 208. Има нужното число, обявявамъ засѣданието за открито.

(По списъка отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Константинъ Апостоловъ, Щерю Атанасовъ, Стоянъ Бошковъ, Александъръ Величковъ, Георги Генковъ, Иванъ Гешовъ, Юрданъ Дечевъ, Василь Димчевъ, Станчо Доневъ, Константинъ Досевъ, Илия Каратаневъ, Георги Кировъ, Захарий Кръстевъ, Тодоръ Лукановъ, Стефанъ Мананфовъ, Христо Марковски, Александъръ Механджийски, Василь Николовъ, Константинъ Николовъ, Паскаль Паскалевъ, Кръстю Пастуховъ, Еню Петковъ, Стефанъ Поповъ, Георги Поцковъ, Христо Радойковъ, д-ръ Василь Радославовъ, д-ръ Фоти Симеоновъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Николай Стойчевъ, Каменъ Тошевъ, Коста Ципорановъ, х. Махмудъ Шукриевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Съобщавамъ на народното прѣдставителство, че народниятъ прѣдставитель г. Георги Поцковъ иска 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 23 т. м. Прѣседателството му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставитель г. Величко Кознички моли да му се разрѣши отпускъ за 19 и 20 того. Прѣседателството му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставитель г. Василь Николовъ моли да му се разрѣши 8-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставитель г. Юрданъ Юрдановъ моли да му се разрѣши отпускъ отъ 23 до 30 декемврий. Ползувалъ се е досега съ 23 дни отпускъ. Които сж съгласни да се разрѣши на г. Юрданъ Юрдановъ 8-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Постѣпило е къмъ г. г. министритѣ на войната и народната просвѣта питане отъ народния прѣдставитель г. Хафузъ Садкъ Мехмедовъ. Това питане ще се изпрати на надлежнитѣ министри съ молба да отговорятъ.

Постѣпило е сжщо така питане къмъ г. министъръ-прѣседателя и министъръ на външнитѣ работи отъ варненския народенъ прѣдставитель г. Шакиръ Зюмриевъ. И това питане ще се изпрати до надлежния министъръ съ молба да отговори.

Постѣпили сж:

Отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда — законопроектъ за плащане на дневни пари на

чиновницитѣ, служащитѣ и работницитѣ въ държавнитѣ мини и за плащане пенсионнитѣ удръжки на работницитѣ при сжщитѣ мини.

Отъ Министерството на народната просвѣта — законопроектъ за прѣобръщане частнитѣ гимназиялни класове при Мехомийската прогимназия въ класове на народна непълна смѣсена гимназия.

Отъ Министерството на финанситѣ — законопроектъ за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ на сума 1.084.000.000 л., за посрѣщане нуждитѣ по войната, започната на 1 октомврий 1915 г.

Тия законопроекти ще се раздадатъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се поставятъ на дневенъ редъ.

Пристѣпяме къмъ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

На първо мѣсто е: трето четене законопроекта за измѣнение размѣра на нѣкои отъ такситѣ и беритѣ, събирани въ приходъ на държавното съкровище, съгласно съ законитѣ по разнитѣ вѣдомства.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за измѣнение размѣра на нѣкои отъ такситѣ и беритѣ, събирани въ приходъ на държавното съкровище, съгласно съ законитѣ по разнитѣ вѣдомства.

Дѣлъ I.

По вѣдомството на Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията.

Чл. 1. Такситѣ, които Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията и неговитѣ органи събиратъ възъ основа на закона за тия такси, обнародванъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ брой 72 отъ 1 априлъ 1903 г., се удвояватъ.

Ако нѣкоя чужда държава взима за такива случаи такси по-голъми отъ събираниитѣ въ България, съгласно съ настоящия законъ, задължава се Министерството и органиитѣ му да събиратъ такси равни на събираниитѣ въ чужбина.

Дѣлъ II.

По вѣдомството на Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.

а) административна часть.

Чл. 2. Таксата, събирана по чл. 78 отъ закона за взривнитѣ вещества, за позволителнитѣ билети за носене оружие, се увеличава отъ 3 на 10 л.

Чл. 3. Чл. 5 отъ закона за задграничнитѣ паспорти и билети се измѣня така: паспортитѣ биватъ само годишни. Цѣната имъ е 20 л. Учащитѣ се плащатъ наполовина.

б) санитарна часть.

Чл. 4. Въ чл. 104, редъ 5-й на закона за опазване на общественото здраве, слѣдъ думата „състояниѣ“ точката се замѣня съ запетая и се добавятъ думитѣ: „като състоятелнитѣ болни плащатъ за прѣгледъ такса, която опредѣля Върховниятъ медицински съвѣтъ“.

Въ чл. 133, алинея 2, редове 4 и 5 на сѣщия законъ думитѣ: „безъ такса за труда“ се замѣняватъ съ думитѣ: „включително такса за труда“.

Дѣлъ III.

По вѣдомството на Министерството на народното просвѣщение.

Чл. 5. Такситѣ, прѣдвидени въ чл. чл. 8, 41, 239, 279 и 337 на закона на народното просвѣщение; въ чл. 9 на закона за Държавното музикално училище и въ чл. 6 на закона за признаване дипломитѣ отъ чуждестраннитѣ висши училища, се удвояватъ.

Дѣлъ IV.

По вѣдомството на Министерството на правосъдието.

а) по закона за нотариуситѣ и мировитѣ сѣдии, които извършватъ нотариални дѣла.

Чл. 6. Митото, събирано по чл. 34а, се увеличава отъ $\frac{1}{2}$ на 1%, а митото, събирано по чл. 101, се увеличава отъ 2 на 4%.

По чл. 112 нотариусътъ или мировиятъ сѣдия взема: за актове съ цѣна до 1.000 л. — 4 л.; отъ 1.001 до 2.000 л. — 8 л.; отъ 2.001 до 3.000 л. — 12 л.; отъ 3.001 до 4.000 л. — 15 л.; отъ 4.001 нагорѣ — 20 л. и освѣнъ това по единъ левъ за всѣки хиляда лева отъ цѣната на акта.

По чл. 113 нотариусътъ или мировиятъ сѣдия взема: ако сумата на обязательствата или полицитѣ и на отворенитѣ записи (бонове) не надминава 1.000 л. — 4 л.; до 2.000 л. — 6 л.; до 4.000 л. — 8 л., а когато сумата е по-голяма отъ 4.000 л. взема освѣнъ 8 л., още и по единъ левъ за всѣки хиляда лева.

Таксата по чл. 114 се увеличава отъ 1 на 5 л., независимо отъ съответствующата цѣна на гербовата марка.

Митото по чл. 115 се увеличава отъ 4 на 15 л.

Увеличаватъ се такситѣ по чл. 116 отъ единъ на два лева за първия листъ и отъ 50 ст. на единъ левъ за останалитѣ; по чл. 117 — отъ 50 ст. на 2 л.; по чл. 118 — отъ 1 на 5 л.; по чл. 119 — отъ 2 л. на 5 л. за всѣки листъ, независимо отъ слѣдующитѣ се гербови марки за всѣки листъ (екземпляръ); по чл. 120 — отъ 1 на 5 лева, независимо отъ слѣдующата се гербова марка за удостовѣрението; по чл. 121 — отъ 2 на 5 ст. за всѣки редъ; по чл. 123 — отъ 1 на 5 л., независимо отъ слѣдующата се гербова марка.

б) по закона за сѣдебнитѣ пристави.

Чл. 7. Берията, събирана по чл. 31 за извършване описъ на движимо имущество съ цѣна надъ 2.000 л., се увеличава отъ 1 на 2 л. за всѣка хиляда надъ двѣтъ хиляди лева.

Берията, събирана по чл. чл. 32, 33, 35 и 36, се удвояватъ.

По чл. 34 се събиратъ берии въ размѣритѣ, опредѣлени отъ чл. чл. 31 и 33.

По чл. 37 сѣдебниятъ приставъ взема: за недвижими имоти съ цѣна до 300 л. — 5 л.; до 500 л. — 8 л.; до 1.000 л. — 12 л., а отъ 1.001 нагорѣ — 15 л. и освѣнъ това по 1 л. за всѣки хиляда лева отъ цѣната на имота.

в) по закона за заповѣдното сѣдопроизводство.

Чл. 8. По исковитѣ молби за издаване изпълнителни листове възъ основа на чл. 14 отъ сѣщия законъ, взема се сѣдебно мито по 1% отъ цѣната на иска.

г) по таблицата къмъ закона за привилегии и ипотекитѣ.

Чл. 9. Увеличаватъ се такситѣ по чл. 1 на таблицата отъ 2 на 5 л.; по чл. 2 — отъ 1 на 5 л.; по чл. 3 — отъ 1 на 5 л.; по чл. 4 се утрояватъ; по чл. 5 взема се такса въ половинъ размѣръ отъ показаната въ чл. 4; по чл. 6 таксата се увеличава отъ 1 на 5 л.; по чл. 7 — отъ 1 на 5 л.; по чл. 8 взема се такса въ половинъ размѣръ отъ показаната въ чл. 7; по чл. 9 таксата се увеличава отъ 1 на 5 л.; по чл. 10 — отъ 2 на 8 л.; по чл. 11 — отъ 50 ст. на 5 л.

Дѣлъ V.

По вѣдомството на Министерството на търговията, промишлеността и труда.

а) по закона за минитѣ

Чл. 10 Размѣрътъ на такситѣ, прѣдвидени въ чл. 27, се удвоява.

Съразмѣрната берия 1%, прѣдвидена въ чл. 85, се увеличава на 2%.

б) по закона за експлоатация на кариеритѣ.

Чл. 11. Берията 3%, прѣдвидена въ чл. 6, се увеличава на 5%.

в) по закона за търговското образование.

Чл. 12. Училищната такса за държавнитѣ търговски училища въ Свищовъ и Бургазъ, прѣдвидена въ чл. 20, се увеличава отъ 100 на 300 л. годишно.

г) по закона за насърчение мѣстната индустрия.

Чл. 13. Берията 1%, прѣдвидена въ чл. 25, се увеличава на 6%. Такава берия да се събира и при прѣхвърляване придобити права на специални облаги.

Дѣлъ VI.

По вѣдомството на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти.

а) по закона за внасяне и изнасяне на едъръ и дребенъ добитѣкъ и суровитѣ му произведения.

Чл. 14. Такситѣ, събирани по чл. 4, се увеличаватъ, както слѣдва:

За 1 до 10 включително глави едъръ добитѣкъ по 1 л. на глава.

Отъ 10 нагорѣ за всѣка глава 50 ст.

За дребенъ добитѣкъ: отъ 1 до 100 глави по 20 ст. за всѣка глава, а отъ 100 нагорѣ по 10 ст.

За птици по 2 ст. на глава и за 100 яйца 20 ст.

За всѣка кожа отъ едъръ добитѣкъ по 20 ст., а за дребенъ по 5 ст.

За прѣсно месо отъ 1 до 25 килограма по 10 ст., отъ 25 до 100 килограма по 5 ст. и отъ 100 килограма нагорѣ по 2 ст. за всѣки килограмъ.

За сушено и прѣработено сурово месо взематъ се въ двоенъ размѣръ горнитѣ такси.

За рокове, копита и кости по 1 л. за всѣки 100 килограма.

За солени черва по 5 ст., за сушени — по 10 ст. за всѣки килограмъ.

За сурови животински произведения, като: вълна, козина и други подобни, ампактирани въ човали, по 2 ст. за всѣки килограмъ.

За други произведения, ампактирани въ бѣчви, човали, сандѣчета и пр., за всѣко парче по 1 л.

б) по закона за лова.

Чл. 15. Такситѣ, събирани по чл. чл. 13 и 18 за ловджийскитѣ билети, се опредѣлятъ, както слѣдва: за членове на ловджийскитѣ дружества 40 л., за нечленове ловци 100 л. и за професионални ловци 250 л.

в) по закона за фонда за културнитѣ мѣроприятия по водитѣ и горитѣ.

Чл. 16. Такситѣ, събирани по чл. 2 точки А и Б, се опредѣлятъ, както слѣдва:

За напояване отъ водитѣ на напоителнитѣ канали годишно и на декаръ: 8 л. за оризищата, 10 л. за зеленчу-

кови градини и лозя, 5 л. за ливади, 2 л. за овощни и черничевы градини, 10 л. за тютюни, 3 л. за фасула и 2 л. за царевича и бостанъ.

За всички воденици и други индустриални заведенија до напоителнитъ канали — годишно: 10 л. на номинална конска сила, отъ 50 до 60 л. за мелниченъ камъкъ на обикновена воденица, 30 л. за даракъ, 10 л. за трионъ на дѣскорѣзачница и токмакъ на тепавица или динка.

По 2 л. на кубически метъръ строителенъ дървенъ материялъ и по 80 ст. на кубически метъръ горивенъ дървенъ материялъ, свличанъ по р. Марица и притоцитъ ѝ.

Дѣлъ VII.

По вѣдомството на Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството.

Чл. 17. Таксата, прѣдвидена въ чл. 12 отъ закона за благоустройството на населенитъ мѣста въ царство България, се увеличава отъ 20 на 50 л.

Дѣлъ VIII.

По вѣдомството на Главната дирекция на пошитъ, телеграфитъ и телефонитъ.

Чл. 18. Такситъ, прѣдвидени въ чл. 35 на закона за пошитъ, телеграфитъ и телефонитъ за неплатенитъ писма, както и за проститъ писма за сѣщия градъ; чл. чл. 37, 39, 40 — за вѣстници поединично и за всѣки 50 гр.; чл. чл. 41, 42, 68 п. в и забѣлѣжката; чл. 71 п. а, в и забѣлѣжката; чл. 93 — послѣдна алинея; чл. чл. 97, 112, 123 п. б, 163, 236, 237, 238, 240, 242 и 247, се удвояватъ.

Чл. 19. Увеличаватъ се такситъ, прѣдвидени въ слѣднитъ членове:

Чл. 35. — проститъ писма, отъ 10 на 15 ст.

Чл. 36. — визитни картички, борсови бюлетени, извѣстията и пр., отъ 2 на 5 ст.

Чл. 40. — вѣстници, изпращани на връзки до 100 гр., отъ 3 на 5 ст., а за всѣки слѣдующи 100 гр., отъ 2 на 5 ст.

Чл. 45. — прѣпоръжани прѣдмети отъ 15 на 25 ст., а съ обратна разписка, отъ 15 на 25 ст.

Чл. 50. — пощенски кутии тримѣсеченъ абонаментъ, отъ 5 на 10 л., а годишно отъ 20 на 120 л.

Чл. 68. — п. а — 25 ст.; п. б. отъ 15 на 25 ст., п. д., отъ 15 на 25 ст.

Чл. 75. — пощенско право, отъ 15 на 25 ст.

Чл. 93. — п. а отъ 20 на 50 ст., п. б отъ 25 ст. на 1 л. и п. г. отъ 15 на 25 ст.

Чл. 106. — пощенско право, отъ 15 на 25 ст.

Чл. 109. — пощенски колетѣ до 3 кгр. 1 л. и 10 ст. за разписка, а до 5 кгр. — 150 л. и 10 ст. за разписка.

Чл. 118. — пощенско право, отъ 15 на 25 ст.

Чл. 134. — за подновяване срока — 50 ст. до 100 л., а 1 л. за повече отъ 100 л.

Чл. 140. — заявления за справки — отъ 1 на 3 л.

Чл. 243. — телеграми на условенъ адресъ, отъ 5 на 30 л. тримѣсечно или 120 л. годишно.

Чл. 20. Къмъ чл. 127 се прибавя слѣдната забѣлѣжка: таксата на единъ формуляръ — пощенски записъ е 10 ст.

Чл. 21—чл. 271 отъ сѣщия законъ се измѣня, както слѣдва: градскитъ телефонни мрѣжи се подраздѣлятъ на три степени: отъ първа степенъ сж мрѣжитъ, които иматъ повече отъ 1.000 прави поста; втора степенъ — отъ 201 до 1.000 прави поста и отъ трета степенъ — отъ 1 до 200 прави поста.

Държавнитъ и частнитъ постове се подраздѣлятъ на три категории: въ I-ва категория влизатъ държавнитъ постове, които се заплащатъ и тѣзи открити въ жилищата на абонатитъ.

Въ II-ра категория влизатъ постоветъ, открити въ заведенията, гдѣто абонатитъ извършватъ търговия или упражняватъ професията си: магазини, кантори, кооперации, лѣкарски кабинети, адвокатски писалища, аптеки, дрогерии, администрации и редакци на вѣстници, печатници и други подобни заведения и

Въ III-та категория влизатъ постоветъ, открити въ хотелитъ, бираритъ, кръчмитъ, гостилницитъ, клубоветъ, театритъ, акционернитъ, осигурителнитъ и транспортнитъ дружества, банцитъ, банкерскитъ кантори и кжщи, фабрицитъ и други подобни заведения.

Телефоннитъ такси се състоятъ:

а) за градски сношения — отъ годишенъ абонаментъ за воденитъ разговори между абонатитъ на телефонни постове и отъ единичната такса за всѣки разговоръ или

покана между публичнитъ постове или между послѣднитъ и абонатитъ постове и

б) за междуградски сношения — отъ единична такса за всѣки разговоръ.

Годишнитъ абонаментни такси сж:

а) за правитъ и допълнителни постове:

Степень на мрѣжата	Категория на постоветъ	Прави постове		Допълнителни постове на сѣщитъ абонати		Допълнителни постове на други абонати	
		лева	ст.	лева	ст.	лева	ст.
1	1	300		200		250	
	2	500		350		400	
	3	1.000		500		650	
2	1	200		100		150	
	2	300		180		250	
	3	500		280		350	
4	1	150		70		90	
	2	200		90		120	
	3	250		100		150	

б) за мѣстнитъ нумератори: до 20 нумера 100 л., до 50 нумера 150 л., и до 100 нумера — 200 л.

Телефонниятъ постъ за телефониста, който обслужва мѣстния нумераторъ, не се заплаща.

в) за електрически звънецъ — 20 л., а за комутаторитъ „Свичъ“ 30 л.;

г) за добавъчна линия 20 л. за всѣки 100 или дробъ отъ 100 метра линия за първата година и по 10 л. за всѣка слѣдующа.

Тази такса се плаща отъ абонатитъ най-малко за двѣ години отъ откриването на поста съ добавъчна линия, и д) за частнитъ линии по 25 л. за всѣки телефоненъ постъ, включенъ въ сѣщата линия.

Таксата за прѣмѣстването на телефоннитъ постове, мѣстнитъ нумератори, електрическитъ звънци и комутаторитъ „Свичъ“ е:

а) отъ едно мѣсто на друго въ сѣщата стая: за правитъ постове 10 л., за допълнителнитъ постове, електрическитъ звънци и комутаторитъ „Свичъ“ — 5 л. и за мѣстнитъ нумератори по 1 л. за всѣка включена въ тѣхъ верига, съ минимумъ 10 л.;

б) отъ една стая въ друга на едно и сѣщо здание: за правитъ постове 20 л., за допълнителнитъ постове, електрическитъ звънци и комутаторитъ „Свичъ“ — 10 л. и за мѣстнитъ нумератори по 2 л. за всѣка включена въ тѣхъ верига, съ минимумъ 20 л.;

в) отъ едно здание въ друго въ единъ и сѣщъ дворъ: за правитъ постове 50 л., за допълнителнитъ постове, електрическитъ звънци и комутаторитъ „Свичъ“ — 15 л. и за мѣстнитъ нумератори по 3 л. за всѣка включена въ тѣхъ вериги, съ минимумъ 50 л., и

г) отъ едно здание въ друго, което отстои прѣзъ други здания, улици или площади: за правитъ постове 75 л., за допълнителнитъ постове, електрическитъ звънци и комутаторитъ „Свичъ“ — 20 л. и за мѣстнитъ нумератори по 4 л. за всѣка включена въ тѣхъ верига, съ минимумъ 75 л.

Таксата за прѣотстъпване на телефонни постове на лице, което е замѣстило абоната имъ въ жилището или заведението, гдѣто сж постоветъ: по 50 л. за всѣки правъ постъ, по 20 л. за всѣки допълнителенъ и мѣстенъ нумераторъ и по 10 л. за всѣки електрически звънецъ и комутаторъ „Свичъ“.

За измѣнение или допълнение на адреса на абоната въ телефоннитъ указатели — 5 л.

За телефоннитъ указатели и притуркитъ имъ костумата цѣна, която се означава върху корицитъ имъ.

За обявленията въ указателитъ и притуркитъ имъ таксата се опрѣдѣля всѣка година съ заповѣдь отъ Главния директоръ.

Таксата за първоначално поставяне е:

а) за правитъ постове 100 л.;

б) за допълнителнитъ постове въ сѣщото здание на правия — 25 л., и въ друго здание въ сѣщия дворъ — 50 л.;

в) за мѣстнитѣ нумератори до 20 нумера — 35 л., до 50 нумера — 50 л., и до 100 нумера — 75 л.;

г) за електрическитѣ звѣнци и комутаторитѣ „Свичъ“ въ сѣщото здание на правия постъ — 10 л., а въ друго здание на сѣщия дворъ — 20 л.

Чл. 22. Чл. 274 отъ сѣщия законъ се измѣня, както слѣдва:

Единичната такса за градски сношения въ прѣдѣлитѣ на една градска телефонна мрѣжа е:

а) за разговоръ отъ 3 или дробъ отъ 3 минути — 20 ст.;

б) за телефонна покана — 25 ст., а съ отговоръ платенъ 50 ст., и

в) за бързитѣ разговори и покани тройната такса на обикновената.

Единичната такса за междуградскитѣ сношения е:

а) за разговоръ отъ 3 или дробъ отъ 3 минути между станции отъ единъ и сѣщъ окръгъ 2 л., между станции отъ 2 съпрѣдѣлни окръзи 3 л. и между станции отъ разни окръзи 5 л.;

б) за телефонна покана 1 л., а съ отговоръ платенъ 2 л., и

в) за бързитѣ разговори и покани тройната такса на обикновената.

Чл. 23. Прѣдоставя се на министра на финанситѣ по прѣдварително споразумѣние съ надлежитѣ министри да намалява послѣдователно съ административни нареждания размѣра на такситѣ и беритѣ, опредѣлени съ настоящия законъ.

Чл. 24. Настоящиятъ законъ влиза въ сила на петнадесетия день слѣдъ обнародването му въ „Държавен вѣстникъ“.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приеми на трето четене прочетения законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Втората точка отъ дневния редъ е: разглеждане прѣдложенията за амнистия.

Моля г. секретаря да ги прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„До Народното събрание.

Г. г. народни прѣдставители! Тежкитѣ прѣмежия, които прѣживѣ нашата страна прѣзъ голѣмата война, завършиха съ едно колосално нещастие, което ни постави прѣтъ нови грижи и задачи, изискващи отъ всички синове на България да направятъ всичкитѣ си сили за благо на народа. България трѣбва да постави въ служба на народното си дѣло всичкитѣ свои синове и голѣми, и малки, които съ нѣщо могатъ да й бждатъ полезни, стига въ миналото си тѣ да не сж личени въ позорни, подбудени отъ користолюбие и долни инстинкти, дѣяния, които при всѣкакви обстоятелства се считатъ отъ гледището на обществен моралъ за развращающа. При тия условия налага ни се да хвърлимъ булото на забвението върху нѣкои нѣща отъ близкото минало, които биха били отъ естество да възбуждатъ нескончаеми изострени спорове, умраза и гнѣвъ, или изобщо да разпалятъ между борящитѣ се политически лагери страсти, които биха отклонили общественото мнѣние отъ дѣловитѣ задачи, що ни поставятъ грижитѣ за бждашето, и не би довели до нищо полезно.

Войната, като една непоносима тежестъ, която изтощава физическитѣ и морални сили на човѣка, е сама по себе си една основа, върху която се развиватъ цѣла редица особени прѣстѣпки и поѣстѣпления, които колкото и опасни да сж за общественъ интересъ, докато трае самата война, изгубватъ тоя си характеръ съ прѣминаването на изключителнитѣ условия, създадени отъ войната; при нормалнитѣ условия на живота, тоя родъ на прѣстѣпления не намира почва за вирѣне; прѣстѣпването на провиненитѣ въ такива дѣяния нещастници, слѣдъ прѣкосяването на войната се явява една безпощадна и безпощадна жестокостъ, която, като внася раздражение и гнѣвъ въ значителна частъ отъ населението, донася само врѣди на държавата. Опрошаването на тоя родъ провинени съ различаването на всички послѣдници отъ прѣвлениитѣ въ законитѣ за тѣхъ наказания се налага толкова повече затова, че тѣ прѣдставляватъ единъ необикновено голѣмъ брой отъ граждани, нѣколко хиляди човѣка, граждани, въ които нѣма вгнѣздени никакви лоши наклонности, които сж грѣшили въ лицето на сѣществующитѣ закони подъ тежестъта на редица отъ особено неблагоприятни обстоятелства, но които, веднажъ тия обстоятелства прѣ-

махнати, ще могатъ отново да се прѣдадатъ на честенъ животъ и трудъ.

Водими отъ изложенитѣ съображения, ние ви молимъ да одобрите и гласувате тукъ приложения проектъ — законъ за амнистията.

Гр. София, 19 декември 1918 г.

Вносител на прѣдложението: Н. Цановъ, Ст. Омарчевски, А. Цанковъ, Ст. Момчевъ, Н. Атанасовъ, д-ръ А. Ходжовъ, И. Георговъ, К. Дулчевъ, д-ръ Н. Сакаровъ, Гр. Василевъ и А. Д. Буровъ.

Поддържатъ прѣдложението: д-ръ Борисъ Вазовъ, М. Петровъ, Т. Ноевъ, А. С. Пенчевъ, Г. Миневъ, Д. Георгиевъ, А. Гайдаджиевъ, Илия Януловъ, Ж. Бозвелиевъ, А. Коновъ, В. Пасковъ, Т. П. Митевъ, Н. Атанасовъ, Ал. Ботевъ, Я. К. Ушевъ, Ганчо Георгиевъ, Ал. Димитровъ, Ст. Шиваровъ, И. Колевъ, Т. Вълчевъ, Илия Н. Кирковъ, Д. Я. Кротевъ, Ст. Златевъ, Бешко Дуновъ, Д. Ив. Лихарски, Д. Поповъ, К. Торлаковъ, Хр. Божички, Ив. Желевъ, Хино Христовъ, Я. Д. Матакиевъ, д-ръ И. Фаденхетъ, Г. Малжунковъ, Ал. Радоловъ, Ив. Костовъ, З. Ангеловъ, А. Кундалевъ, Д. Недѣлковъ, Д. Петковъ, Гр. Коцевъ, М. Атанасовъ, Д. Моневъ и Хр. Радойковъ.

„ЗАКОНОПРОЕКТЪ ЗА АМНИСТИЯ

Членъ единственъ. Дава се амнистия за слѣднитѣ прѣстѣпления, извършени отъ деня на обявяването страната въ военно положение (1 августъ 1914 г. до 1 декември 1918 г.)

1. По наказателния законъ.

- а) измѣна (чл. чл. 98—108);
- б) прѣдательство (109—118);
- в) насилствени дѣйствия и оскръблениа противъ държавния глава и членоветѣ отъ сѣмейството му (чл. чл. 119—125);
- г) поѣстѣпления противъ властѣта (чл. чл. 138—145, 149, 150, 152, 153 ал. 1, 154 ал. 1);
- д) поѣстѣпления по носене военната тежоба и противъ държавната въоръжена сила, (чл. чл. 157, 158, 159, 160, 161, 165, 167, 169);
- е) поѣстѣпления противъ общественъ редъ (чл. чл. 172—174, 175, 175а, 179—182);
- ж) набѣдяване (чл. чл. 200—201);
- з) докачение на честѣта (чл. 236 п. 3).

2. По закона за допълнение на наказателния законъ отъ 25 февруарий 1909 г.

Чл. 1—5.

3. По Военно-наказателния законъ.

- а) нарушения на войнското чинопочитание и полчиностъ (чл. чл. 119, 120, 121) съ изключение на случаитѣ, когато началникѣтъ е тежко раненъ, битъ или осакатенъ, или е послѣдвала смъртъ, но безъ умисълъ за убийство, сѣщо и прѣстѣпленията по чл. чл. 123, 124, 125, освѣтънъ случаитѣ на тежко нараняване, или осакатяване, или смъртъ, безъ умисълъ за убийство, сѣщо и прѣстѣпленията, прѣдвидени по чл. чл. 126, 127, 128, 129, 130, 131 и 132.
- б) прѣстѣпления противъ дежурнитѣ и др. длѣжностни лица отъ военното вѣдомство, а сѣщо и противъ военния караулъ (чл. чл. 134—140);
- в) нарушение по служебнитѣ обязанности, въ врѣме на дежурство или караулъ (чл. чл. 141—147);
- г) отклоняване отъ служба (чл. чл. 149—159, 160, 161, 251—259);
- д) нарушение правилата на войнското благочиние и постановленията, които го ограждатъ (чл. чл. 162—168);
- е) противозаконно отчуждаване и разваляне казионно облѣкло и др. снаряжения отъ войници (чл. чл. 189—193, 194 ал. 1);
- ж) прѣдательство (по чл. чл. 226 и 227 ал. 1);
- з) нарушение длѣжноститѣ (чл. чл. 231 ал. 1, отъ 234 до 239, и отъ 241 до 250);
- и) прѣстѣпления по чл. 268.

Забѣлѣжка 1. Амнистията не се прилага за отклонившитѣ се отъ служба срочни военно-служещи, които не се явятъ въ частитѣ си, или въ най-близкото команданство въ течение на три мѣсеца отъ обнародването на настоящия законъ въ „Държавен вѣстникъ“.

Забѣлѣжка 2. Амнистиратъ се всички неявили се въ частитѣ си при общата мобилизация — 10. септември

1915 г., поради прѣбиваването имъ извънъ прѣдѣлитѣ на царството.

Забѣлѣжка 3. Отъ настоящата амнистия не се ползватъ въ никакъвъ случай министритѣ; не се ползватъ сѣщо и лицата, които сѣ дѣйствували съ користолюбива цѣль.

Забѣлѣжка 4. Сѣдебнитѣ разноси по амнистиранитѣ дѣла не се връщатъ никому.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Прочетете и прѣдложението на тѣснитѣ социалисти.

Секретаръ Н. Калчевъ: (Чете)

„МОТИВИ

къмъ законопроекта за амнистията.

Г. г. народни прѣдставители! Прѣзъ врѣме на военното положение, което прѣдшества намѣсата на България въ общо-европейската война, особено пѣкъ прѣзъ самата война и периода отъ примиренето насамъ, бидоха извършени голѣмъ брой дѣяния, които се наказватъ било по общия наказателенъ законъ, било по специалния военно-наказателенъ законъ. По-голѣмата частъ отъ извършителитѣ на тия дѣяния сѣ вече осѣдени съ окончателни присѣди и изтѣрпватъ наказанието си, а останалитѣ — арестувани, подъ надзоръ или на свобода — ще бѣдатъ тѣ първа сѣдени. Общиятъ брой на еднитѣ и другитѣ е твърдѣ голѣмъ — той далечъ надминава 100 хиляди души. Вече това необикновено голѣмо число на прѣстѣпленията прави отъ послѣднитѣ единъ важенъ общественъ въпросъ, рѣшението на който не може да се остави изключително на сѣдебнитѣ органи, а е крайно нужно въ него да се намѣси и Народното събрание. Законодателната властъ, която има една широка свобода на дѣйствието, трѣбва да се намѣси още и затова, че повечето отъ прѣстѣпленията прѣзъ врѣме на войната иматъ масовъ характеръ, т. е., извършени сѣ отъ голѣмъ брой лица едновременно или поотдѣлно, което издава сѣществуването на общи условия, като причини на прѣстѣпленията; а сѣдилищата, прилагайки точно формалнитѣ разпорѣдби на наказателнитѣ закони, не могатъ да се издигнатъ до прѣцѣнката на общитѣ причини на прѣстѣпленията.

Разбира се, Народното събрание трѣбва да се намѣси не за да сѣди и осѣжда, а за да опрости и хвърли булото на забравянето върху редица скръбни дѣяния.

Необходимо ли е Народното събрание да стори това? Не само е необходимо и неизбежно, но и единъ дългъ на справедливостъ го заповѣдва.

Българскиятъ народъ не бѣше още заздравилъ ранитѣ си отъ балканскитѣ войни и не бѣше забравилъ ужаситѣ отъ прѣгърнатата катастрофа, когато го влѣвкоха наново въ великата война. Той не искаше да воюва. За да прѣодолятъ съпротивата му, управницитѣ обявиха военно положение и наложиха цензура; а за да смекчатъ ужаса отъ изпитанията, въ които го хвърляха, излѣгахъ го, че войната е къмъ края си. Нежеланието на българския народъ да воюва, непопулярността на наложената му отъ управницитѣ война бѣ първата обща причина за многобройнитѣ нарушения противъ военнитѣ закони.

Вмѣсто войната да се свърши слѣдъ нѣколко мѣсеца, както увѣряваха народа, тя продължи твърдѣ дълго и всѣ какви изгледи за свършването ѝ изчезнаха. За 3 мѣсеца българскитѣ войници разрѣшиха поставената имъ военна задача, но и слѣдъ туй цѣли три нескончаеми години тѣ трѣбваше да лежатъ въ окопитѣ и да водятъ източителна позиционна война, която бѣ чужда за тѣхнитѣ схващания и интереси. Българскиятъ народъ никога не е мислил, че той трѣбва да се самопожертвува за разрѣшението на голѣмитѣ конфликти и спорове между великитѣ държави. Той нѣмаше сѣрдце да воюва безъ край за чужди и непонятни нему цѣли. Империалистическиятъ характеръ на общоевропейската война и нейната продължителностъ бѣ втората обща причина за увеличаване на прѣстѣпността.

Дългата война развѣрза апетититѣ на спекулантитѣ и на корумпираната бюрократия. Една небивала оргия се разигра около милионитѣ на държавата и богатствата на народа. Когато народътъ лѣеше изобилино крѣвта си по бойнитѣ полета, а бѣднитѣ войнички жени и дѣца изнемогаваха отъ лишения и скръбъ, глутница безсѣвъстни гешефти сѣ заинтересованото съдѣйствието на властѣта и на силнитѣ на деня обираха държавата и народъ, трупаха несмѣтнѣ богатства, основаваха банки и акционерни дружества, спекулираха, контрабандираха, разбойничеству-

ваха, докато стана явно за цѣль свѣтъ, че войната е била едно небивало доходно прѣдприятие за българската буржоазия. Колкото по-дълго войната продължи, толкова по-добъръ за буржоазията. И викъ на възмущение и протестъ се понесе въ срѣдата на народа — и на фронта, и въ страната. Тоя напълно оправданъ протестъ трѣбваше да се изрази въ форми противни на законитѣ на войската и на военното положение. Така се родиха множество прѣстѣпления.

Ала прѣстѣпността достигна грамадни размѣри, когато настѣпиха послѣдницитѣ отъ господствующето хищничество. Политиката на грабежи, нехайство и безумие разстрои народното стопанство, лиши страната отъ необходимитѣ за живота прѣдмети, сѣздаде невидената въ никаква страна скѣпотия и остави народъ и войска гладни, голи и боси. Отрупаниятъ съ непоносими тегла народъ, почти умирающъ отъ гладъ и лишение, чувствувашъ дълбоката несправедливостъ спрѣмо него, трѣбваше да демонстрира, да се бунтува, да буйствува. Сѣщо и страдащата войничка маса на фронта не можеше да не мърмори, да не прѣдъявява искания, да не се бунтува — колосалнитѣ прѣстѣпления въ дълбокия тилъ прѣдизвикаха редица важни смущения на фронта и въ страната, жертва на които станаха хиляди нещастни войници и бѣдни жени, осѣдени на чувствителни наказания.

Безумнитѣ разпорѣдби и команди на некадѣрнитѣ началници сѣ сѣщо една голѣма причина за безброй войнички прѣстѣпления. Паметна ще остане нашата офанзива при рѣка Черна не само затова, че цѣли полкове бидоха смлѣни въ страшната кървава мелница, а още и затуй, че тя даде хиляди жертви и на военното правосѣдие. Разбити полкове, лошо командвани и прѣстѣпно изложени, се разбѣгахъ, за да бѣдатъ послѣ разстрѣлвани и жестоко наказвани отъ сѣдилищата. Безброй войници носятъ на себе си тежки присѣди, за да изплащатъ грѣховетѣ на неспособни началници.

Идвайки къмъ събитията отъ м. септемврий т. г., по поводъ на които се арестуватъ и сѣдебно прѣсѣдватъ десетки хиляди войници, наредъ съ всички горѣизложени причини трѣбва да се посочи още страшното поражение, на което бѣше изложена българската армия. Нашитѣ дивизии, изморени отъ тригодишното непрѣкъснато воюване, умаломощени отъ продължителни лишения, почти голи и боси, лишени отъ достатъчно боеви срѣдства, изоставени безъ съюзническа помощъ въ най-критическитѣ минути, трѣбваше да бѣдатъ сломенѣ отъ единъ далече по-многоброенъ и по-добъръ екипиранъ и въоръженъ противникъ. Липсата на резерви откри пѣтя на настѣпващия врагъ и разбититѣ войници трѣбваше да бѣгатъ къмъ България. Бѣгството на тия „дезертьори“ не е плодъ на прѣдателско желание или на малодушие и страхъ. Тия охуленѣ, прѣсѣдвани „дезертьори“ цѣли три години стояха непоколебимо срѣщу противника и не тѣ „прѣдадоха“ страната си, а тѣхъ прѣдаде една прѣстѣпна хищническа и безумна политика и всичко, каквото тия разбити войници извършиха въ България, е реакция на сѣщата тия политика, която хвърли България въ дѣното на пропастьта. Бѣгството на Фердинанда и Радослава е признание за това. Колкото и тежки прѣстѣпления да изгледватъ дѣянията на тия войници прѣзъ призмата на наказателнитѣ закони, едно Народно събрание, което разбира какъ фатално събитията, по-силни отъ волята на отдѣлни лица, отиваха къмъ нещастната си развѣзка, не може по никакъвъ начинъ да стовари отговорността за тѣхъ върху самитѣ войници. Страната и нейниятъ народъ, съ всичко, каквото той прѣтегли и извърши, сѣ само жертва на тая прѣстѣпна цароубийствена политика.

Въ срѣдата на огромното мнозинство отъ народа върху това нѣма двѣ мнѣния. Народътъ не счита ни най-малко виновни войницитѣ и другитѣ дребни нарушители на наредбитѣ на властѣта. Той отдавна е разбралъ, че причинитѣ на тия прѣстѣпления сѣ вънъ отъ злата воля на извършителитѣ имъ, опростилъ ги е и е обърналъ възмущения си погледъ къмъ истинскитѣ виновници за националната катастрофа. Правосѣдето, обаче, трѣба да бѣде съобразно съ схващанията и съ чувството на справедливостъ на самия народъ. Ако то влѣзе въ разрѣзъ съ послѣднитѣ, то прѣстава да бѣде правосѣдие. Именно днесъ мие присѣтствуваме на подобно явление. Сѣдебнитѣ органи, по нареждане на военното началство, на сѣщото военно началство, което сѣщо носи голѣма частъ отъ отговорността за народното бѣдствие, съ най-голѣма ревностъ свирѣпствуватъ срѣщу провинилитѣ се въ нарушения военнитѣ и др. закони войници и др. лица изъ срѣдата на народа. Противно на това, тѣ не сѣ поч-

нали никакво прѣслѣждане противъ високостоящитѣ прѣстѣпници. Затворитѣ гъмжатъ отъ войници, а голѣмитѣ хайдуци и убийци на народа не само свободно се разхождатъ, но и заематъ важни обществени положения, иматъ още сила и власт да управляватъ и заповѣдватъ. Нѣщо повече, тѣ организиратъ хайката противъ народа и противъ своитѣ изобличители; тѣ викатъ противъ извършеното ужъ отъ войницитѣ „прѣдательство“; гузни за собственитѣ си явни за всички прѣстѣпления и желаеики да избѣгнатъ тежката си отговорностъ, тѣ викатъ отъ всичко гърло противъ мнимитѣ прѣстѣпления на другитѣ. Нима едно Народно събрание, което трѣбва да отразява настроението на народа и да държи смѣтка за неговитѣ схващания и желаниа, може да стане проводникъ на езуитскитѣ смѣтки на подлитѣ народоубийци? Ако по тоя тѣй важенъ за народа въпросъ то би прѣнебрѣгнало волята на народа, то ще докаже, че и самото то се чувствува солидарно съ народоубийцитѣ и, спасявайки тѣхъ, спасява себе си; оставяйки, слѣдъ толкова пролѣта кръвъ и толкова тегла, още да се стрѣля народътъ и да се хвърля да гинѣ въ затворитѣ, то се ржководи само отъ чувство на мѣсть и на злоба противъ народа, който иска смѣтка отъ управницитѣ си.

Амнистията, широката амнистия, която да обхваща всички дѣяния на войници и граждани, които тѣ сѣ били принудени да извършатъ отъ създаденитѣ отъ войната непоносими условия, както и на ония противници на господствующата прѣзъ войната прѣстѣпническа политика, които имаха куража да се борятъ противъ нея, такава една амнистия днесъ се желае единодушно отъ народната маса и тя единствено може да внесе що годъ успокоение всрѣдъ нея. Народното събрание дължи на народа това удовлетворение. Съгласно чл. . . отъ военно-сѣдебния законъ осѣденитѣ съ отлагателни присѣди войници могатъ да разчитатъ на помилване, ако началството имъ ги прѣдстави за такова. Трѣбва да се върва, че мнозина ще бѣдатъ помилвани. Но актътъ на помилване не може да задоволи народната съвѣсть и не може да поправи злото, което причинява масовитѣ присѣди. Не милостъ иска народътъ за своитѣ синове, а правда. Не може дѣлото на народното удовлетворение да се изостави на благоусмотрението на военното началство. Народното прѣдствителство трѣбва да го поеме въ собственитѣ си ржци, за да го извърши правилно и справедливо. Иначе съ хиляди нещастници ще останатъ още да пшкятъ изъ затворитѣ, жертва на неподлѣжащитѣ на контролъ съображения на военното началство. Отъ друга страна, царската милостъ не може да повърне отнетитѣ права на осѣденитѣ, а военнитѣ сѣдилища сѣ отнели гражданскитѣ и политически права на десетки хиляди български граждани, които само една амнистия може да възвърне. Най-послѣ царската милостъ не може да освободи отъ прѣслѣждане други десетки хиляди войници да отговарятъ за прѣстѣпления, за които, както се изложи по-горѣ, тѣ не могатъ да бѣдатъ държани отговорни.

Водима отъ тия мотиви, парламентарната група на Работническата, социал-демократическа партия счита, че изпълнява единъ дългъ къмъ народа, като внася за одобрене въ Народното събрание слѣдния

„ЗАКОНОПРОЕКТЪ ЗА АМНИСТИЯ.

Чл. 1. Дава се пълна амнистия на всички лица, които сѣ числили или се числятъ въ войската или пѣкъ по специални законни наредби сѣ били считани или се считатъ отговорни по военно-сѣдебнитѣ закони, за всички прѣстѣпления и нарушения, извършени отъ деня на обявяване страната въ военно положение (1 августъ 1914 г.) до днесъ, прѣдвидени въ военно-наказателния законъ, както слѣдва:

Нарушение войското чинопочитание и подчинение (чл. чл. 119—133);

Прѣстѣпления противъ дежурнитѣ и други длъжностни лица отъ военното вѣдомство, а сѣщо и противъ военния караулъ (чл. чл. 134—140);

Нарушаване на служебнитѣ обязанности въ врѣме на дежурство или караулъ (чл. чл. 141—148);

Отклоняване отъ служба (чл. чл. 49—161);

Нарушаване правата на войското благочиние и постановленията, които го ограждатъ (чл. чл. 162—168);

Противозаконно отчуждаване и разваляне отъ страна на долнитѣ чинове казинонно облѣкло и друго снаряжение (чл. чл. 189—193);

Прѣдательство (чл. чл. 224—230);

Нарушаване длъжноститѣ (чл. чл. 231—250);

Отклоняване отъ служба (чл. чл. 251—259).

Чл. 2. Дава се така сѣщо пълна амнистия на всички лица за слѣднитѣ видове прѣстѣпления, прѣдвидени въ общия наказателенъ законъ, извършени отъ деня на обявяване страната въ военно положение (1 августъ 1914 г.) до днесъ, а именно за дѣянията, наказуеми по:

членове 98—108 (измѣна);

членове 109—118 (прѣдательство);

членове 119—125 (насилствени дѣйствия и оскрѣбленія противъ държавния глава и членовѣтъ на сѣмейството му);

членове 138—156 (прѣстѣпления противъ властѣта);

членове 157—171 (прѣстѣпления по носене военната тежба и противъ държавната въоръжена сила);

членове 172—181 (прѣстѣпления противъ общественъ редъ);

членове 1—5 отъ закона за допълнение на наказателния законъ, обнародванъ на 25 февруарий 1909 г., брой 41 на „Държавенъ вѣстникъ“.

Чл. 3. Подлагатъ се на ревизия отъ гражданскитѣ сѣдилища всички произнесени отъ полевитѣ военни сѣдилища присѣди по прѣстѣпления, прѣдвидени въ общия наказателенъ законъ, които не се засѣгатъ отъ настоящия законъ за амнистия.

Чл. 4. Висшитѣ прѣдъ полевитѣ военно-сѣдебни власти дѣла по прѣстѣпления отъ общия наказателенъ законъ, които не се амнистиратъ по тоя законъ, се прѣдаватъ за довършване на съответнитѣ граждански и сѣдебни власти.

Чл. 5. Намалява се наполовина размѣрътъ на наложенитѣ наказания на всички затворници, прѣстѣпленията на които не се амнистиратъ по тоя законъ, като останалата за изтърпяване половина отъ наказанието, включително и за осѣденитѣ на доживотенъ затворъ, не може да надминава петъ години.

София, декември 1918 г.

Вносители: Б. П. Коларовъ, Хр. Кабакчиевъ, К. Тошевъ, Д. Благоевъ, Т. Петровъ, Г. Поповъ, Г. Димовъ, Йорданъ Йордановъ.

Поддържатъ: З. Ангеловъ, М. Атанасовъ, Я. К. Ушевъ, Г. Георгиевъ, Ив. Костовъ, Д. Поповъ, К. Торлаковъ, А. Кундалевъ, Ст. Омарчевски, Н. И. Харлаковъ, И. Н. Кирковъ, А. Т. Гайдаджиевъ, И. Колевъ, Хр. Божички, М. В. Петровъ, Ст. Шиваровъ, Т. Вълчевъ, Г. Маджунковъ, Д. Недѣлковъ, Т. Ноевъ, Мехмедъ Джелалъ, Хюсни Юсеиновъ, Х. Салихъ х. Юсовъ, Тефикъ Х. Ахмедовъ, Хр. Бояджиевъ, Д. С. Джанкардашлийски, Д. Арнаутовъ, А. Ботевъ, Хино Христовъ, Д. Ив. Лихарски.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Като възлизамъ, може-би за послѣденъ пѣтъ прѣзъ тази сесия, на тази трибуна, която, позволете ми да заявя, държа отъ 25 години, позволете ми да се изкажа тѣй спокойно и свободно, както гарантира основниятъ законъ и правилникътъ на нашия Парламентъ. Моята рѣчь, може-би, не ще се хареса нито на дѣсницата, нито на центъра, нито на лѣвицата, затова толкозъ повече азъ моля вашето благосклонно снисхождение, да мога да се изкажа, още повече, че и здравословното ми състояние не ми позволява да отговарямъ на всички онѣзи апострофи, на които нѣкога съ удоволствие отговаряхъ.

Г. г. народни прѣдставители! XVII-то обикновено Народно събрание, което въ тази сесия изпълнява длъжността на такова, ще бѣде отбѣлѣзано въ анализъ на нашия парламентаренъ животъ като едно отъ фаталнитѣ за върховнитѣ интереси на държавата и като едно чистилице на много нечисти съвѣсти. Казахъ фатално, защото то игнорира онази външна политика, която хвърли страната ни въ съюзъ съ централнитѣ сили, и въ края на краищата доживѣхме до днешното печално положение. Причинитѣ ще ги видимъ послѣ. Прѣломътъ на нашата външна политика grosso modo стана на 23 юний 1913 г., когато България бѣ прѣтърпѣла другъ единъ погромъ. Дотогазъ външната политика на България вървѣше въ хармония съ нашата освободителка Русия и нейнитѣ съюзници Англия и Франция. На 23 юний, когато бѣ дѣйствително настаналъ погромътъ на България, тогазъ ние чухме шефоветъ на тритѣ фракции отъ либералната партия — г. д-ръ Радославовъ, г. Димитъръ Тончевъ и г. д-ръ Геннадиевъ да отправятъ на държавния глава едно сѣдбоносно писмо, което води, по моето разбиране — може да е погрѣшно — началото на катастрофата. (Чете) „Ваше Величество,

когато бяхме повикани на съвещание във двореца, ние Ви заявихме, че за да се разрешат сполучливо спорът ни с Гърция и Сърбия чрез война, необходимо е да се обезпечим откъм Турция и Ромъния и да добием поддръжката на Австро-Унгария. Всички условия за успеха на такава политика бяха налице, но нашите съвети не бяха взети под внимание. Продължи се пълното подчинение на руската политика, въпреки въпиющата и всеки ден растяща злина от него, и по този начин България докара до настоящата критическа минута. Ние считаме, че сега няма вече място за нови грешки, ние мислим, днес, както вчера, че спасителният за царството път е една политика на твърдо приятелство с Австро-Унгария. Тази политика трябва да се почне веднага, без бавене, защото всеки час е съдбоносен. Правимъ позивъ към Ваше Величество да направите още днес съответните постъпки, за да се спаси България от нови нещастия и династията от нови отговорности. На Ваше Величество пръдани подданици: д-ръ Радославовъ, д-ръ Никола Геннадиев и Димитъръ Тончевъ. И така, на 23 юний се поиска от тогавашния държавен глава промънение курса на нашата външна политика. Отпочнаха пръговори, и на 4 юли се състави новият кабинет от тритъ лица, подписавши това писмо до държавния глава. Държавният глава послуша тяхните съвети, възприе новата политика на твърда дружба с Австро-Унгария и нейните съюзници и оттогазъ, казвамъ, почна този новъ курсъ. За да можеше, обаче, да се легализира той, да можеше да се санкционира от народното пръдставителство, постъпи се по слъдующия начинъ: разтури се XV-то Събрание, произведоха се избори на тази база за XVI-то, народътъ отрече да даде подкръпата си на тази политика, изпрати въ Парламента болшинство свои пръдставители от другото схващане на нашата международна политика, и това XVI-то Събрание, като се оказа негодно да утвърди такава една политика, на 31 декември бѣ разтурено, и се произведоха избори вече вън от постановленията на нашия основенъ законъ — туй имамъ случай и д-ругъ път да го кажа — въпреки постановленията и на избирателния законъ и се спечели едно болшинство от 16 гласа отъ новопридобититъ земи, още неприравнени по законнитъ постановления на нашия основенъ законъ, по отношение на пръброяване, дъление и пр., къмъ старото царство. Фактътъ tel-quel е такъвъ. Първата работа на туй Събрание бѣ да пристъпи къмъ реализирането по единъ ефикасенъ начинъ на тази политика въ нейните основи, и се поведоха пръговори за единъ държавен заемъ, прочутиятъ 500-милионенъ заемъ, сключенъ въ банцитъ на нашитъ нови приятели и съюзници въ Берлинъ, съ всичкитъ негови постановления, които пръдизвикаха голъмитъ неудобства — да не кажа скандали — въ Парламента. Изнесохме борбата на площадитъ, но казаха, че заемътъ е гласуванъ и той се прие като гласуванъ. Този е моментътъ, когато се тури и кражгълниятъ камъкъ на тази политика. Тя бѣше всецъло подкръпена отъ г. Геннадиева, отъ г. Тончева и отъ г. Радославова, двамата послъдни отъ които поддръжатъ и досега своитъ възгледи — прави или криви, тѣ сж обществени дѣйци. Но гласуването на този заемъ стана сръщу извѣстна компенсация, а именно да се пръкрати държавниятъ процесъ на г. Генадиева и приятелитъ му. И помните добръ, какъ една вечеръ тукъ, отъ тази трибуна, при небивали скандали, се каза: процесътъ се пръкращава. Извѣстно е, това бѣ наградата за скандалитъ, при които се гласува отъ приятелитъ на г. Генадиева заемътъ отъ 500.000.000 л. Но той бѣ неудобенъ да влѣзе въ министерството. Нему бѣ пръдложено да замине — още една нова награда — като пълномощенъ министъръ въ Франция. Но благородниятъ френски народъ и неговото далновидно правителство отказаха да го приематъ за пълномощенъ министъръ на България. Днесъ е моментътъ, г. г. народни пръдставители, когато България се намира въ такова критическо положение, да релелираме фактитъ такива, каквито сж си тѣ. Ние носимъ историческата отговорност за сждбинитъ на България и нашитъ личности, щемъ-нещемъ, ще влѣзатъ въ историята съ добръ или лошъ надписъ. И затуй азъ считамъ за свещенъ дългъ отъ тази трибуна днесъ да бждемъ откровени. Той не биде приетъ, но Народното събрание бѣ повикано да изчисти неговитъ пръгръшения и тѣзи на неговитъ другари.

Вторъ единъ хапъ се поднесе на българския народъ съ чрезъ това XVII-то Народно събрание. Назначи се на 10 май 1914 г. анкетна комисия да се произнесе или по право да открие отговорноститъ и посочи отговорниците

ако има такива, за тази катастрофа, която дѣйствително за онова врѣме нѣмаше себеподобна. Нека другаритъ отъ тукъ (Сочи дѣсницата) и отъ тукъ (Сочи лѣвицата) не ми се сърдятъ, азъ нѣколко пъти отъ тукъ изтъквахъ този порокъ, че тази анкетна комисия четири години и шест мѣсеца въртѣ, сука, докато се обезсилитъ и обезличатъ всички събития. И днесъ ние получихме единъ волноминазенъ докладъ отъ нѣколко хиляди страници, на края на една отъ които ние четемъ, че „катастрофата на 16 юний се дължи на абдикиралия вече царъ Фердинандъ, поради заповѣдта, която е далъ на 16 юний“, не безъ знанието, обаче, на своя пръвъ съвѣтникъ.

Д. Кьорчевъ: Не на царя, а на главнокомандующия.

М. Такевъ: На царя.

Д. Кьорчевъ: На царя, като главнокомандующъ, защото той иначе нѣма отговорностъ.

М. Такевъ: Азъ питамъ тукъ: какъ е санкцията на всичко това? Затуй азъ казахъ, че това XVII-то Събрание наистина е фатално. То е повикано да чисти, а не да законодателствува.

Най-послѣ чрезъ него на българския народъ се даде още единъ горчивъ хапъ да прѣгълтне; това е прословутата амнистия на всички онѣзи, които бѣха станали причина пръвъ 1913 г. за погрома на България, които биха и убиваха своитъ военнопочинали, които по шестъ пъти ги копаха и разкопаваха, за да имъ вадятъ златнитъ зъби, които принудиха нашитъ доблестни артилериисти да си дадатъ топоветъ на неприятеля при Плъвенъ, които пръдизвикаха катастрофата при Бѣлоградчикъ и Кула и които свършиха тогазъ всичко това съ извѣстния воененъ погромъ на България.

И. Кирковъ: Това бѣше 33 полкъ, който се отличи въ настоящата война.

М. Такевъ: Г. г. народни пръдставители! Тогазъ азъ бѣхъ пакъ сжиятъ, който възлѣзохъ на тази трибуна, апострофиранъ отъ дѣсно, отъ центъра и отъ лѣво. Тукъ стоеше единъ генералъ, воененъ министъръ, и когато азъ му казахъ: „Г. министре! Азъ разбирамъ цивилнитъ министри тукъ да правятъ платформена политика, че утрѣ идатъ избори — защото всички тѣзи партии туриха амнистията въ своитъ програми като платформа — но не разбираме Вие, като генералъ на българската армия, взелъ блѣстящо участие въ тази война, да се съгласявате на тази амнистия“. Той не само се съгласи, но въ комисията я още разшири. Тогазъ ме апострофираха отъ тукъ, когато втори пътъ взехъ думата да протестирамъ противъ нея, по сжщитъ съображения, които сега ще кажа. Менъ се казваше: „Сайби вериръ, телажъ вермесъ“ — военниятъ министъръ дава, Такевъ не дава. Така ме апострофираха. За мое удоволствие, на 1918 г. азъ четохъ въ българския печатъ — азъ зная това положително отъ всички почти пръдседатели на полевитъ сждилища — че тѣзи, на които бѣ дадена въ 1913 г. войнишка амнистия, въ голѣма доза иматъ участие въ станалитъ по-късно безпорядки въ България.

Недѣлко Атанасовъ: Три години се биха. Срамота е да твърдите това!

И. Кирковъ: (Къмъ М. Такевъ) Нѣмате срамъ!

Пръдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

М. Такевъ: Г. г. народни пръдставители! Не е само тази причината за погрома отъ 1918 г., напълно съмъ съгласенъ, че има много други причини, на които азъ ще се спра по-диръ малко, но ви казвамъ, за мене бѣ удоволствие, когато четохъ и изявленията на тогавашния министъръ, уважаемиятъ г. Пешевъ, и на самия партиенъ органъ, че дадената въ 1914 г. амнистия бѣ една погрѣшка, по признанието на всички днесъ, тя е една погрѣшка.

Х. Кабакчиевъ: Не е вѣрно.

М. Такевъ: Това може да не е вѣрно, но ви казвамъ факта. Г-да! Отварямъ едни малки скоби, за да ви заявя азъ съмъ се пазилъ никъга да не лансирамъ факти не вѣрни. Ще ги тълкуваме, послѣ ще видимъ. (Прѣрекание между И. Кирковъ и И. Симеоновъ)

И. Симеоновъ: Ако искашъ да се карае, азъ съмъ готовъ да се карае.

И. Кирковъ: Ние сме прѣдставители на този народъ и трѣбва да искаме амнистия.

И. Симеоновъ: Амнистия на прѣстѣпниците, на разбойниците нѣма да дадемъ. Хайдуците на България — въ затвора.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Продължително звъни) Прѣседателството моли Народното събрание да пази по-голъмо спокойствие.

И. Симеоновъ: (Къмъ И. Кирковъ) Имате милиони. Съ автомобили ходите вече.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Симеоновъ! Моля Ви се.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи бѣха моитѣ съображения, за да квалифицираме XVII Събрание по този начинъ, по който азъ сторихъ. Но като-че-ли бѣ писано на българския народъ чрѣзъ него, чрѣзъ тоза Събрание, да получи още единъ много горчивъ хапъ. Това е новиятъ законъ за амнистията.

Х. Кабакчиевъ: Той се иска отъ цѣлия български народъ.

И. Симеоновъ: (Къмъ Х. Кабакчиевъ) Иди въ Враца, врачанките ще ти счупятъ на тебе главата. Оставихте нечастните при Битоля.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Симеоновъ! Моля Ви се, малко повече спокойствие. Цайте възможностъ на г. Такева да говори.

И. Симеоновъ: Кажете на земледѣлците.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ казвамъ и правя апелъ къмъ всички.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Тъкмо отъ тамъ, щѣхъ да почна, отъ дѣто ме апострофира г. Кабакчиевъ. Сезирани сме съ единъ законопроектъ за широка амнистия, . . .

Д. Кьорчевъ: Даже и за анархистите.

М. Такевъ: . . . както е ангажментътъ на днешното правителство, поетъ прѣдъ блока, който подкрѣпя това правителство. Ако има платформенъ въпросъ, по който днешното правителство да е изпълнило въ повече своя ангажментъ, то е именно по тази широка амнистия. По-широка отъ тази амнистия — здраве му кажи! Цѣлиятъ наказателенъ законъ е амнистиранъ.

В. Коларовъ: То не е вѣрно.

И. Вълчевъ: Всичко е амнистирано.

М. Такевъ: И единъ печатенъ органъ справедливо забѣлзва: „Бързайте по-скоро да внесете законопроекта въ Камарата, защото колкото повече стои въ комисията, толкова повече изземвания ставатъ отъ наказателния законъ и се прѣхвърлятъ въ законопроекта. . .

Х. Кабакчиевъ: Това е вашиятъ органъ, в. „Прѣпорецъ“.

М. Такевъ: . . . и най-послѣ ще свършимъ съ нѣмане наказателенъ законъ въ царството“. Много е право. Азъ ще имамъ по-послѣ случая да ви кажа, кои прѣстѣпления се амнистиратъ — повече отъ 100 — и колко малко останаха незасегнати, ще сравнимъ двата законопроекта, както направихъ и прѣзъ 1914 г., за да нѣмаме споръ ни въ едно, ни въ друго направление.

Тукъ отварямъ скобите и отговарямъ на уважаемия г. Кабакчиевъ. Той ми каза: това иска българскиятъ народъ. Да, азъ напълно приемамъ този неговъ апострофъ, ако той би ми посочилъ онзи критерий, по който да може заличи, че наистина народътъ иска тази амнистия.

Т. Петровъ: Събранията въ села и градове ви казватъ това.

М. Такевъ: Позволете. Ще дойда и на тѣхъ. Азъ съмъ готовъ бихъ прѣвилъ вратъ прѣдъ волята народна, Гласъ народенъ — гласъ божи. Щомъ народътъ прости, не сме ние, които ще отричаме. Затуй г. Малиновъ, при втория неговъ кабинетъ, бѣ заявилъ, че този въпросъ наистина така трѣбва да бѣде сложенъ, на допитване до българския народъ. Той може да бѣде платформенъ въпросъ прѣдъ утрѣшната избирателна урна и, ако българскиятъ народъ заповѣда или, по-право, избере депутати, които биха дошли тукъ и биха вдигнали ржка, вече знаейки мнѣнието на своите избиратели, за пълна амнистия, азъ съмъ първиятъ, който ще се подчиня на тази народна воля.

С. Златевъ: Нѣма какво да амнистирашъ тогазъ.

М. Такевъ: Но, г. г. народни прѣдставители, каза ми се: народътъ съ своите митинги и събрания казва това.

Т. Петровъ: Въпрѣки военното положение.

М. Такевъ: Азъ притежавамъ единъ циркуляръ, изпратенъ отъ комитета на земледѣлската организация, който циркуляръ съмъ челъ на моите другари отъ бившия кабинетъ, въ който циркуляръ се иска отъ народа по села и градове да направи митинги и да иска амнистия. Досега ние четохме въ пресата за единъ таквъ митингъ, направенъ въ с. Горни-Джоникъ, § 1 отъ резолюцията на които гласи: „Искаме амнистия“, § 2, обаче — „Протестираме противъ двата лева на килограмъ храна“, която даватъ. Втори митингъ, въ с. Славовица, резолюцията подписана отъ брата на заинтересованъ единъ отъ закона за амнистията — за да не посочвамъ имена.

И. Кирковъ: Това говори, че има свобода на мнѣнието.

М. Такевъ: Ето ви, г. г. народни прѣдставители, народните митинги. (Възражение отъ земледѣлската група) И ние живѣемъ между този народъ. — Тукъ е моментътъ да се повърнемъ малко назадъ и да дойдемъ на 1894 г., на амнистията, която тогава се даде за едно сѣщо такова голѣмо произшествие, каквото стана тогава — детронирането на князъ Батемберга. Деветъ години слѣдъ тази дата, 9 августъ 1886 г., въ Камарата се внесе законопроектъ за амнистия, прѣзъ декемврий 1894 г., но до 18 май сѣщата година тогавашниятъ държавенъ глава получи 26 хиляди депеша отъ всички краища на царството, съ които се искаше прошка, амнистия на всички жертви на току-що слѣзлия отъ властъ режимъ; тия депеша, на брой 26 хиляди, бѣха изложени въ двореца. И когато този въпросъ дойде въ Камарата, тогавашниятъ прѣвъ министъръ, покойниятъ д-ръ Стоиловъ, стана и заяви, като отговаряше на мене: „Да, признавамъ правотата на думите на г. Такева, че народътъ иска да се простятъ жертвите“ — деветъ години слѣдъ датата 9 августъ. — „И азъ, каза, пропътувахъ България, и азъ чухъ това желание, и ви заявявамъ, че ще простимъ жертвите на тоя режимъ“. Но той направи слѣдующото изключение: „Причинителите на този режимъ не ще амнистираме; ще дойде врѣме, и тѣхъ, ще помилваме, и тѣхъ ще амнистираме, но когато тѣ бждатъ амнистирани въ паметта на народа“ Азъ бѣхъ на друго мнѣние, като считахъ, че деветъ години сѣ достатъчни, за да избришатъ отъ паметта на българския народъ това събитие. Деветъ години бѣха вече изминали. Днесъ намъ се прѣдлага законопроектъ за амнистия, когато не сѣ се изминали още деветъ седмици отъ събитията, които карае насилствено не, но изкуствено, да забрави българскиятъ народъ! Събитията, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да бждатъ забравени първо въ паметта на народа — послѣ ще оформимъ тази забрава и юридически, чрѣзъ законъ. Ние можемъ да пишемъ тукъ закони, каквито щемъ.

В. Коларовъ: Трѣбва да изгниятъ костите на езекутираните отъ военните сѣдилища, че тогава да се амнистиратъ. Това искате вие!

М. Такевъ: Ще дойда и до този въпросъ, г. Коларовъ. — Казвамъ, деветъ недѣли не сѣ се изминали още отъ тѣзи събития и намъ се прѣдлага изкуствено да заповѣдаме на народа да забрави причинителите на тия събития. Забравата може да донесе само врѣмето и когато врѣмето избрише изъ паметта на народа всичките онѣзи тягостни минути, които той прѣживъ прѣзъ този периодъ, за който приказваме тукъ и за който се касае законопроектътъ, когато

всичките тия събития се избришат от неговата памет, ще дойдем тук и с закон ще възстановим и всичките онъзи юридически лишения, на които сж подвържнати причинителит, да кажем, на тия събития. Ето, г. г. народни прѣдставители, какъ би се поставилъ правилно въпросътъ.

Но на менъ веднага ми се възрази отъ тукъ (Сочи групата на тѣснитѣ социалисти): „А въ това врѣме вие ще ги оставите да гниятъ по затворитѣ“. Не, азъ сега ще ви чета статистиката, колко души има въ затворитѣ. Но то не е важно. Ние ще имаме, по нашия законъ, най-много слѣдъ 5-6 мѣсеца избори.

В. Коларовъ: Ще оставите да ги екзекутиратъ и тогава ще повдигнете въпросъ за амнистия.

М. Такевъ: Нѣма да бждатъ екзекутирани. Позволете, ще дойда и на тази тема. — Даже ако ние бихме се поставили на тази тѣсна почва, на която стоятъ тукъ нашитѣ почтени другари отъ крайната лѣвица, врѣме е, най-послѣ, въ нѣколко мѣсеца да се допитае до българския народъ, какво мисли той върху този кардиналенъ, върху този сждбоносенъ въпросъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, не е трагизмътъ само тамъ. Какъ ние ще караме българския народъ да забрави събитията, когато ние имаме още 100 и толкова хиляди доблестни български синове, стоящи вънъ отъ прѣдѣлитѣ на българското царство въ позорно робство, прѣдизвикано отъ безумието на нѣколко господа?

Отъ либералнитѣ групи: Bravo! (Ржкоплѣскане)

В. Коларовъ: Прѣдизвикано отъ една безумна политика.

Т. Петровъ: Това сж авторитѣ на чл. 17.

И. Кирковъ: Отбѣлжете, г. Такевъ, че радославиститѣ Ви ржкоплѣска.

М. Такевъ: Длъжни ли сме ние, г. г. народни прѣдставители, да почакаме да дойдатъ тѣзи стотина и толкозъ хиляди български избиратели и тѣ да си кажатъ думата?

Х. Кабакчиевъ: И тѣ искатъ амнистия.

М. Такевъ: И ако, г. Кабакчиевъ, тѣ я поискатъ...

Х. Кабакчиевъ: Има и присѣди. Една трета отъ тѣхъ сж осждени отъ вашитѣ военни сждилища.

М. Такевъ: ... азъ съмъ първиятъ, който прѣди Васъ ще вдигна и дветѣ си ржцѣ. (Възражение отъ групата на тѣснитѣ социалисти)

Ще дойдемъ и до тамъ. Ето, така се полага днесъ въпросътъ, и не само отъ мене, а отъ всѣки здравомислящъ човѣкъ. Тия хора, за които днесъ митинги правятъ, тукъ народнитѣ прѣдставители писма получаватъ съ молба, да се застѣпятъ за онѣзи нещастни плѣнници не по тѣхна вина — тѣ се бориха като лъвовете, но задъ гърба си тѣ бѣха изненадани; — не е ли прилично, не е ли почтено, нѣмаме ли единъ дългъ къмъ тѣхъ да ги почакаме да си кажатъ и тѣ суверено своето слово, прощаватъ ли на своитѣ другари, които — умно или неумно, не ща да дебатирамъ въ този моментъ — ги изложиха на това печално състояние? Може ли да има двѣ мнѣния, че трѣбва да почакаме и тѣзи доблестни наши герои, които иначе спасиха честта на България съ своята упоритостъ и повдигнаха прѣстижа на България и на българското войнство и въ очитѣ на нашитѣ противници, но доблестни народи, които почитатъ войнишката доблестъ, защото и тѣ иматъ армии и доблестъ, казвамъ, не ще ли бжде прѣстѣпно, не — да не казвамъ голѣма дума, да не оскърбявамъ — не ще ли бжде нетактично да не почакаме и тѣзи хора и тѣ отъ избирателната трибуна да кажатъ съ своя вотъ, какво трѣбва да правимъ? Ето защо, г. г. народни прѣдставители, и азъ мисля, че този въпросъ щѣше да бжде много правилно сложенъ, ако това станѣше като избирателна платформа за бждащето XVIII-то Народно събрание и народнитѣ прѣдставители, които ще дойдатъ тукъ — слѣдъ като се е дебатиралъ този въпросъ нашироко „за“ и „противъ“ прѣдъ нашия избирателенъ корпусъ, народниятѣ прѣдставителъ, който ще дойде тукъ, който ще вдигне ржка, ще я вдигне съ пълно знание волята на своя избирателъ. Това, казвамъ азъ, бѣше най-умѣстното, което можехме да сторимъ.

Има и друга една причина, г. г. народни прѣдставители! Много ми е приятно, че мога да се сила на мнѣнието на

единъ отъ днешнитѣ г. г. министри, на уважаемия министъръ на финанситѣ, г. Даневъ. Този въпросъ за амнистията бѣше повдигнатъ и въ 1913 г., още при тѣхното управление. Тогава четемъ въ неговия органъ в. „България“, отъ априлий, слѣдующето: (Чете) „Политически крѣгове, на които думата амнистия е оживѣла въ сърдцето, разпространиха чрѣзъ „националистическата“ преса новината, че щѣли да бждатъ амнистирани всичкитѣ прѣстѣпници, които въ врѣме на войната сж извършили прѣстѣпления. Този политико-общественъ курсъ е отдавна извѣстенъ на българското общество, което, ако не можемъ да кажемъ, че е свикнало съ такива правови порядки, е било свидѣтель на факти, когато прѣстѣпницитѣ сж вилнѣли и тържествували въ своитѣ прѣстѣпления, като сж знаели, че наказание нѣма да има, защото ще бждатъ амнистирани. Понеже войната още продължава, най-малко е прѣстѣпно да се издига такъвъ лозунгъ, споредъ който прѣстѣпленията, които сж станали и може още да станатъ, да бждатъ оневинени чрѣзъ една амнистия и, слѣдователно, да се развърже прѣстѣпниятъ инстинктъ, като му се даде свобода на дѣйствиетъ и му се обезпечи не само гражданственостъ, но и пълна неотговорностъ. Обществото, което сега се тормози отъ всевъзможни изкуствено създадени течения, трѣбва да погледне трѣзво и да реагира. То не трѣбва да се оставя да се върва, че когато се води освободителна война, трѣбва да се гарантира пълната свобода на прѣстѣплението, и че е възможно въ името на най-свещенитѣ идеали, да се граби и насилва.“ Далечъ ли сме ние днесъ отъ онова положение, за което приказва органътъ на г. министра на финанситѣ? Че днесъ още сме въ война! Сърбия мобилизира всичкитѣ си набори, Гърция отрича да се подчини даже на съвѣтитѣ на великитѣ сили отъ Антантата да демобилизира, защото — казва тѣхниятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи — „ние трѣбва да реализираме националитѣ си идеали, като направимъ отъ сърповетѣ ножове, отъ нашитѣ брадви куршуми, отъ нашитѣ рала топове, и ние ще защищаваме националитѣ идеали на грѣцкия народъ“. Това го казва не нѣкой вѣстникаръ отъ булеварда, това го казва министърътъ на вътрѣшнитѣ работи на грѣцкото кралство. Не че ние ще воюваме съ тѣхъ, но ви казвамъ какъвъ е антуражътъ, каква е днесъ атмосферата, въ какво положение се намира България: положението щѣщото, каквото бѣше на 1913 г. Никой отъ нашитѣ комшии още не е помислилъ да прощава прѣстѣпленията прѣзъ тая война — тѣ станаха навсѣкѣдъ — а напротивъ днесъ четемъ въ в. „Утро“, че се е повдигналъ въпросъ и въ ромънската камара, но ромънскитѣ прѣвъ министъръ е заявилъ: „Амнистия ще се даде, но не на онѣзи, които мразятъ своето отечество, които прѣдательствуватъ на отечественитѣ си интереси“. Така хората гледатъ днесъ, когато още сждбинитѣ на народитѣ се коватъ, тѣй гледатъ тѣ на прѣстѣпнитѣ инстинкти.

Х. Кабакчиевъ: И ромънскитѣ чокои гледатъ така, както вие, българскитѣ чорбаджии!

М. Такевъ: Ето, г. г. народни прѣдставители, вторъ аргументъ, по който азъ считамъ, че би било по-добрѣ да почакаме. Има врѣме, ще дойде врѣме и за амнистия, както ще дойде врѣме и за много други работи. Нека за сега да вземемъ всички онѣзи мѣрки, необходими, за да можемъ да успокоимъ, да охранимъ, да обезпечимъ вътрѣшния порядъкъ, и да се погрижимъ повечко, както правятъ всичкитѣ наши окрѣжащи народи, да видимъ какво ще стане съ нашето племе, да запазимъ не само своето днешно сществуване, но понеже днесъ се чертае картата на свѣта за дълги години — да не кажа за вѣкъ — нека да устремимъ всичкитѣ си погледи тамъ, да видимъ каква ще бжде сждбата на нашето племе, вмѣсто да се занимаваме съ такива дребулии. И днесъ въ в. „Народъ“ има едно добро извлѣчение отъ единъ английски вѣстникъ, което не желая да ви го цитирамъ и което е въ сщщата тая смисълъ.

Х. Кабакчиевъ: Той е съгласенъ съ Васъ.

М. Такевъ: Така, казвамъ, би трѣбвало да се постѣпи. Но когато днешното правителство дойде на властъ, то прие една платформа: ще даде амнистия и амнистия широка. Сложенъ така въпросътъ, понеже не се почака, както казахъ азъ, че трѣбва да се произнесемъ върху него.

Прѣзъ врѣме на войната станаха много прѣстѣпления — станаха на фронта, станаха въ тила. Азъ бѣхъ първиятъ, който съ подписа си изнесохъ чрѣзъ в. „Прѣпорецъ“ прѣдъ българския народъ, като цитирахъ факти на злоупотрѣбления въ тила на нашата армия, злоупотрѣбления съ войнишки помощи, съ всички други материяли, съ прѣ-

храна, злоупотребления съ износъ и вносъ — на запрѣтенъ износъ. Докато нѣколко души събератъ продуктите, издадемъ указъ, че разрѣшаваме износа; известни сѣ разнитѣ кашкавалджийски, фасуларски, масларски и други истории. Азъ цитирахъ факти, какъ отъ тукъ се пращаха на фронта-вмѣсто човали съ брашно, човали съ слама, вмѣсто сандъци съ шикеръ, сандъци съ кокали, вмѣсто сандъци съ масло, сандъци съ картофи, и тогава отъ тази трибуна казахъ — и въ печата писахъ съ подписа си съ рискъ да седна на подсъдимата скамейка — че тѣзи порядки, ако отиватъ така, катастрофата на България ще дойде по вѣтрѣшната нейна управа, прѣди още да се свърши международната война. Завчера ме апострофираха тукъ: „Не бѣхте ли Вие, г. Такевъ, който хвърлихте на тогавашния министъръ на войната едно парче хлѣбъ, който не бѣ хлѣбъ, а бѣше пресованъ фуражъ?“ Вѣрно е, азъ го хвърлихъ, азъ го взехъ отъ фронта, азъ казахъ на министра: това е прѣстъпление, вземете мѣрки, и азъ цитирахъ секретна заповѣдъ по военното вѣдомство, въ която се признава, че хлѣбътъ е много доленъ, че брашното е смѣсено съ всички примѣси, които правятъ хлѣба невъзможенъ за ядене, всичко туй го казахме, всичко туй го повторихме, потретихме хиляди пѣти. Тѣй щото ние и тогазъ изпълнихме своя дългъ, не прикрихме никое прѣстъпление; ние въ туй отношение подкрѣпа на правителството не дадохме. За голѣмо съжаление, тая подкрѣпа дойде отъ тамъ, дѣто ме апострофиратъ. Когато ние водихме борбата за всичко това, което се вършеше, почетната група на земледѣлцитѣ въ Парламента поднесе на шефа на тогавашното правителство на 12 декемврий 1915 г. слѣдующата резолюция на нейната група — не знамъ, тѣ ще си кажатъ, дали двѣтъ сж били солидарни — (Чете) „Земледѣлската парламентарна група въ заседанието си на 12 декемврий 1915 г., като обсъди положението и прѣдстоящата работа на Народното събрание, макаръ и да се чувствува подложена на единъ особенъ режимъ съ осжждането на нейни членове въ врѣме, когато тѣ сж неприкосновени, и повдигане шумъ около закупването на храни, което се е вършило съ знанието на правителството, намира у себе си сили да прѣодолѣе всички неприятности въ настоящия важенъ за отечественитѣ интереси моментъ, както и въ нормално врѣме, да постави народнитѣ интереси по-горѣ отъ партийнитѣ и личнитѣ.

Намирайки, че сериозността на положението изисква единодушие въ Парламента, а никакви дребнавости и закачки, групата се заема да държи едно най-легално поведение по всички въпроси, като настоява да се взематъ нужнитѣ мѣрки прѣдъ болшинството за избѣгване всѣкакви дребнави закачки и дразги въ Парламента, което може да доведе до нежелателни резултати. Вѣрна на своята досегашна дѣйностъ, земледѣлската парламентарна група открито изявява поведението си по най-важнитѣ въпроси въ Камарата, а именно: бюджетътъ и военнитѣ кредити ще бждатъ гласувани отъ групата, схващайки, че съ това се дава кредитъ на страната и срѣдства за доизкарване до благополученъ край започнатото дѣло — войната.

По указитѣ за мобилизацията и войната групата, следъ като изкаже своя възгледъ, че отстрани не може да се дава посока на външната държавна политика, а за това има отговорно правителство“ — групата не може да се мѣси въ външната политика — „ще се държи при гласуването и ще чака края на събитията.

Въ 6 ч. вечерята бѣхме при г. Радославова Турлаковъ, Цанко Бакаловъ и азъ, за да му поднесемъ резолюцията. Прие ни любезно, остана доволенъ отъ рѣшението ни, като изказа съжаления, че наврѣмето не сме му дали двама хора, за да вземемъ и ние дълъ въ тия успѣхи. Ако не ви помогнахме, не ви и прѣчихме, казахъ — азъ, Александъръ Димитровъ.

Признахъ, че съ поведението си ние сме му много помогнали, когато, ако е било за инатъ, могло е да му се прѣчи. „Но българи сте“ . . . завърши думата си. Пожела да бждемъ по-умѣрени, за да има основание да поиска облекчение участъта на другаритѣ ни. Поговорихме изобщо върху положението, както и върху разнитѣ проекти за края на войната и резултатитѣ отъ нея. Съобщихме, че Владимиръ Стояновъ, детективъ, е въ Нишъ да закупва бакъръ, че Петъръ Янезъ, търговецъ, е детективъ, за да избѣгне войната, а си кара търговията. Взе бѣлѣжка и обща да вземе мѣрки. Въ 7 ч. безъ 10 минути се раздѣлихме съ пожелание „До виждане въ понедѣлникъ въ Камарата“.

Г. Василевъ: Кжде е писано това, г. Такевъ?

М. Такевъ: Г. Радославовъ останалъ много доволенъ съ изявлението на групата, че не ще му прѣчи, и тѣй

дѣйствително е призналъ всичкитѣ заслуги въ това отношение на групата. Па нѣма нужда ние да го казваме сега и да го повтаряме. Ако азъ бихъ желалъ да се поврѣщамъ на бѣлитѣ бюлетини, би ме отвлѣкло много далечъ. За случая азъ искахъ да подчертая, че когато ние отъ тая трибуна и вънъ въ печата, както и по събранията, викахме, протестирахме, събирахме хлѣбъ, хвърляхме го въ очитѣ на министра на войната, тогава тѣкмо въ това врѣме се поднасяха резолюции на г. Радославова отъ земледѣлската група и той съжалява, че тя не е взела участие въ народния успѣхъ и е доволенъ, че не ще му прѣчи.

Д. Теневъ: Това не е отъ земледѣлската група.

Т. Петровъ: Г. Такевъ! И Вие така заявявахте.

С. Момчевъ: Това е станало съ изнудване отъ една частъ на земледѣлската група, въ която ние не участвувахме.

М. Такевъ: Тѣкмо това чакахъ да ми кажете. Тя е оная група, въ която не участвуваха приятелитѣ на г. Драгиева, а само приятелитѣ на Стамболийски.

И. Кирковъ: Тогава групата бѣше единна, г. Такевъ.

С. Момчевъ: Нека да се знае, че въ тая група не сж участвували нито Драгиевъ, нито Момчевъ, нито Дечо Теневъ, които протестираха противъ тая резолюция. Въ нея има и нѣщо още по-опасно, тя има една опашка, която по-късно ще изнесемъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Момчевъ! Послѣ ще вземете думата и ще го кажете.

М. Такевъ: И така, г. г. народни прѣдставители, вие виждате, че упрѣкътъ, който ми се направи завчера, е упрѣкъ неоснователенъ, защото ние си изпълнихме дългата, както го разбирахме, по начинъ, както смѣтахме, че е приличенъ. Та, казвамъ, прѣзъ тая война станаха голѣми прѣстъпления. И азъ бѣхъ пръвиятъ, който подчертахъ отъ тая трибуна, че всички злоупотребления, всички ония манкирания къмъ отечествения дългъ много, прѣмногo спомогнаха за катастрофата на фронта. Това е безспорно — не трѣбва да го криемъ — както е безспорно, че и на самия фронтъ станаха работи, които не трѣбваше да ставатъ. Но, г. г. народни прѣдставители, всичко туй се много скоро забрави, именно отъ васъ, крайната лѣвица. Азъ ще имамъ случай подробно да се изкажа върху това. Но тукъ, прѣдъ мене, е нейното прѣдложение за амнистията. Съ голѣми усилия ние успѣхме да туримъ на подсъдимата скамейка и да получимъ строги присѣди по отношение на ония, които злочинствуваха, които мародерствуваха въ тилана нашата армия. За голѣмо съжаление, крайната лѣвица ни прѣдлага днесъ законъ, споредъ който наказанието на всички тия провинивши се, грабили, кради, безчестили, злоупотребявали, да се намали наполовина и въ никой случай никой да не бжде осжденъ на повече отъ 5 години.

А. Цанковъ: Включително и Радославовъ.

М. Такевъ: Това е искането на крайната лѣвица.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: На коя крайна лѣвица?

М. Такевъ: На тѣснитѣ социалисти.

Д-ръ В. Черневъ: Има хора, които сж убили и баща си.

М. Такевъ: Тѣкмо това щѣхъ да кажа. Ние имаме прѣстъпници, които убиха баща си, майка си, които оскверниха сѣмейнитѣ огнища на войницитѣ и бѣха осждени кой на 8, кой на 10 години. Въ това отношение трѣбва да признаемъ, че строгостта на сждилищата въ царството много помогна — по моитѣ лични свидѣтелства — да успокои войницитѣ на фронта. Вие какво искате днесъ? Строго сме ги наказали, намалете имъ наполовина наказанието и най-голѣмото да не бжде повече отъ 5 години. Но българскитѣ ли народъ искаше това? Българскитѣ ли народъ желае това? Азъ не вѣрвамъ, че ще се намѣри и въ тази крайна лѣвица на тѣснитѣ — или по-право да я кажемъ на нейния наученъ терминъ, социалистическа, работническа или работническа социалъ-демократическа група въ Парламента — да поддържа, че това желае българскитѣ народъ. Тѣкмо обратно, българскитѣ народъ се възмути. Азъ, когато бѣхъ на фронта, ми заявиха: „Г. Такевъ, каква е тая присѣда на софийския кметъ, открадналъ единъ и поло-

вина милиона, оставил нашите бѣдни дѣца безъ бучка захаръ, оставил нашите болни сѣмейства безъ понуда, да го осѣдите на 2½ години, какво е това правосѣдие? А ние като отсъствуваме 24 часа отъ командата, наказанието минимумъ е 3½, а максимумътъ до 15 години. И азъ трѣбваше да търся отукъ-оттамъ да ги задоволявамъ тѣзи момчета. „Знаете законите въ България, знаете, че не можемъ да заповѣдаме на сѣдидите, сѣдидите така рѣшаватъ, българскиятъ здравъ умъ казва, отрѣзаниятъ прѣстъ въ сѣда не боли“ и т. н. — търсѣхъ мотиви. Какво виждаме ние днесъ? Ние днесъ виждаме да се култивира именно безнаказаността на онѣзи, които тукъ едвамъ успѣхме да накажемъ, отъ крайната — крайнѣйшата да кажемъ — лѣвица. Но, г. г. народни прѣдставители, тукъ не спира това, което ни се иска. Въ закона има единъ другъ параграфъ. Когато се обяви мобилизацията на нашата армия, много души останаха въ странство, не благоволиха да се отзоватъ на позива на своето отечество, да дойдатъ да го защитятъ. Тѣ прѣдпочетоха да останатъ тамъ, да градятъ милиони, станаха ортаци съ своите другари тукъ, едни станаха куриери, други станаха тамъ банкери.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже освѣтлението е спрѣно и не можемъ да знаемъ какво ще стане, азъ бихъ помолилъ да дадемъ 10 минути отиди.

Обаждатъ се: Прието.
(Слѣдъ отиди)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) За сѣданието продължава.

Има думата г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: (Продължава отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! За да бѣда изчерпателенъ върху цитата, който направихъ по отношение резолюцията на земеделската група, поднесена на бившия министъръ-прѣдседателъ г. Радославовъ, и за да нѣма прѣтѣкувания, трѣбва да добавя и онзи пасажъ, който азъ пропуснахъ, и това, може би, ще внесе смущение: (Чете) „12 декемврий 1915 г. Въ 9 часа — това казва г. Александъръ Димитровъ — бѣхъ въ магазинното помѣщение. Къмъ 10 часа се събрахме 21 — 22 другари и по общо рѣшение почва за сѣданието на групата. Отсъствието на Стамболийски се чувствува. Поведението на старозагорци, да не се явятъ, шокира, но знаемъ ги какви патриоти сѣтъ“ Това е вѣстията къмъ тази резолюция. Последниятъ пасажъ е, че рѣшенията на групата ще трѣбва прѣдварително да се съобщаватъ на министъръ-прѣдседателя. Рекохъ да направя тѣзи двѣ добавки къмъ резолюцията, за да се запомни добръ, въ що се състои подкрѣпата, която се е дала въ това отношение на тогавашното правителство.

Повръщамъ се на материята, която бѣхъ зачекналъ. Успѣхме, казахъ азъ, да туримъ на подсѣдимата скамейка много отъ мародерите въ тила на армията и да имъ се наложатъ прилични наказания и особено за онѣзи кметове и секретаръ-бирници, които, безспорно, тормозеха сѣмействата на нашите храбри момчета, които отстояваха на бойното поле за честта на България. Кой отъ васъ не е получилъ протестъ, жалба, писмо отъ войници на фронта противъ дерибействата на този или онзи кметъ или секретаръ-бирникъ?

А. Ботевъ: И на този или онзи тѣхенъ началникъ.

М. Такевъ: Всичките тѣзи горѣ-долу, кои повече, кои по-малко, успѣхме да туримъ на подсѣдимата скамейка.

В. Коларовъ: Много малко; колко сѣтъ!

М. Такевъ: Напълно съмъ съгласенъ, че успѣхме много малко да туримъ, и на тѣзи „много малко“ почтената крайна лѣвица намира, че наказанието е голѣмо (Смѣхъ) и затуй иска ревизия на тѣхните присѣди.

В. Коларовъ: Не е думата за нѣколко кметове и околийски началници, каквито има осѣдени, тѣ съставляватъ една незначителна частъ отъ жертвите на военните сѣдилища; отъ народа, отъ войниците за нищожни прѣстѣпления лежатъ въ затворите, осѣдени на тежки наказания. За тѣхъ е думата! Нашето внимание се обръща къмъ тѣзи 99% осѣдени отъ военните сѣдилища, за общи прѣстѣпления, а не за тия 1% тежки думбази, които сѣ осѣдени сравнително на леки наказания. Това е смисълътъ на нашето прѣдложение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Коларовъ! Нѣмате думата, вашата група ще има думата и тогава ще се изкажете.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Какво е намѣрението на социалъ-демократическата работническа парламентарна група, не зная. Азъ зная туй, което чета въ тѣхния законопроектъ за амнистията. Чл. 3 казва: (Чете) „Подлагатъ се на ревизия отъ гражданските сѣдилища и всички произнесени отъ полевите всенни сѣдилища присѣди по прѣстѣпления, прѣдвидени въ общия наказателенъ законъ, които не се засѣгатъ отъ настоящия законъ за амнистия“.

В. Коларовъ: Защото сме по принципъ противъ военните сѣдилища. Тѣ се компрометираха. Ние сме послѣдователи на нашето схващане.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Коларовъ, Вие сте взели думата и ще се изкажете.

В. Коларовъ: Единъ апострофъ, на който мѣстото е тукъ да се каже.

М. Такевъ: За всички провинени кметове, секретаръ-бирници, околийски началници, окръжни управители, за които даже не единъ пѣтъ чухме отъ тази страна (Сочи дѣсницата) да се казва: „Провинилите се да отидатъ тамъ, гдѣто имъ е мѣстото“, даже отъ тамъ протести не чухме, да не казвамъ, защото нашиятъ партиенъ животъ е такъвъ, че може би да се подхлъзне, да ги защитава — даже отъ тамъ ви казаха: „Който управителъ или началникъ, кметъ или секретаръ-бирникъ се е провинилъ, пратете го въ затвора“, и ги пратихме. Вие казвате: „Заповѣдаме на сѣдилищата да имъ ревизиратъ процесите“.

В. Коларовъ: Колко сѣтъ?

М. Такевъ: Какво намѣрихте вие излишно въ това и искате да се амнистиратъ и тѣ? Г. г. народни прѣдставители! Въ проекта на правителството е казано: „Ще се амнистиратъ прѣдимно политическите и войнички прѣстѣпления“ — тѣй е декларацията. Политическо прѣстѣпление ли е прѣстѣплението на кмета да обезчисти дѣщерята, съпругата на войника на бойното поле? Политическо прѣстѣпление ли е да ѝ отнеме мизерната войничка помощъ? Политическо прѣстѣпление ли е, когато околийскиятъ началникъ или окръжниятъ управителъ е злоупотрѣбилъ помощта, която се дава на народа?

В. Коларовъ: Никой не иска това. Ние искаме ревизия на тия присѣди отъ общите граждански сѣдилища.

М. Такевъ: Позволете. — Когато вие говорите за амнистия и пишете въ законопроекта за амнистия този членъ, вие разбирате какво искате. Искате това, което казва последниятъ членъ на вашия законопроектъ за амнистия: (Чете) „Чл. 5. Намалява се наполовина размѣрътъ на наложените наказания на всички затворници, прѣстѣпленията на които не се амнистиратъ по тоя законъ, като останалата за изтѣрпяване половина отъ наказанието, включително и за осѣдените на доживотенъ затворъ, не може да надминава 5 години“. Отворете, казватъ тѣ, вратите на затвора, пуснете ги — позволете ми тази дума — защото тѣ сѣ намъ потрѣбни като избирателни клиенти за утрѣшния изборенъ день.

В. Коларовъ: „Държавенъ вѣстникъ“ е изпълненъ съ списъци на помилвани лица, на всевъзможни катили, осѣдени за най-голѣми прѣстѣпления, и всичките тѣзи, за които говорите Вие, по този пѣтъ ще видятъ свободата, ще бѣдатъ помилвани, ако не отъ това правителство, отъ друго, а ще остане народътъ въ затвора, който нѣма възможностъ да се добере до височайшата ви милость. За този народъ е думата въ нашето прѣдложение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г. Коларовъ!

В. Коларовъ: Генералъ Марковъ и всички такива ще ги помилвате, никой отъ тѣхъ нѣма да излезе наказанието си до края.

И. Симеоновъ: Като се завърне Тихчевъ, и него ще го помилваме.

М. Такев: Г. г. народни прѣдставители! Азъ отивамъ по-нататъкъ. Отдѣлѣ азъ зачекнахъ другъ единъ въпросъ — въпросъ за нахоящитѣ се въ странство български граждани и подданици, които на 10 септемврий 1915 г. не благоволиха да дойдатъ да защитятъ своето отечество. Въ законопроекта на почитаемото правителство за амнистията — това го нѣма у тѣхния (Сочи групата на тѣснитѣ социалисти) — се дава амнистия и на тѣхъ. Ако има клауза въ законопроекта, която да хвърля въ голѣмо недоумѣние българското общество, то е тѣкмо тази заблѣжка. Защо? Защото мотивитѣ на почитаемото правителство, както и мотивитѣ на лѣвицата — тѣснѣшката — да се даде амнистия, сѣ несгодитѣ, неприятноститѣ, продължителността на войната, съпроводенитѣ съ нея несгоди; туй отегчило борящиятъ се войникъ на фронта и той най-послѣ рѣшилъ да бѣга. Добръ, това ако е така, какъ можемъ ние да даваме амнистия така неограничено на хора, които на 10 септемврий, нѣмайки още никакви неприятности и несгоди, като ги вика родината имъ да защитятъ собственитѣ си огнища, тѣ не благоволиха да дойдатъ? Нѣщо повече: тѣ останаха въ странство, влѣзоха въ ортаклъкъ тукъ съ себе подобни, които по разни начини се отърваха отъ военна служба, и станаха кой комисонеръ, кой куриеръ и т. н. и натрупаха несмѣтнѣ богатства. Ами ние тукъ постоянно говоримъ: „Искаме наказание на тѣзи, които, когато народътъ ни се давѣше, милиони трупаха; искаме конфискация на тѣхнитѣ имоти“. Може ли пѣкъ да се пише, че ние ги амнистираме? Какви милиони ще имъ вземете — вие имъ забравите дѣянията! Другъ е въпросътъ за този, който е билъ възпрѣпятъванъ. Думата ми е за онѣзи, които бѣха въ Америка, за онѣзи, които бѣха въ страни, противъ които България, криво-право, се обяви въ война, и не ги пуснаха. Тѣхъ и сѣдилищата не ще осѣждатъ за възпрѣпятъването имъ да дойдатъ въ отечеството си, и амнистия ще има, и сѣдѣтъ ще ги оправдае, за тѣхъ дума не става. Но азъ говоря за ония, които отъ Горна-Орѣховица и другадѣ отидоха въ Буда-Пешта, въ Унгария, всичкото врѣме стояха тамъ и не дойдоха да защитятъ отечеството си; азъ говоря за други, които отидоха порано въ Ромъния, за трети, които отидоха въ Виена, за четвърти, които останаха въ Берлинъ, за пети, които азъ лично видѣхъ въ Цюрихъ, въ Женева, на които казахъ: когато България се дави, какво търсите вие тука? Отецеството ви вика да защитите неговитѣ интереси. Тѣ втори пѣтъ не се явиха при мене. Е добръ, какъ ще дадемъ амнистия на тѣхъ, кое ни задължава? Напротивъ, ще се възмути българското общество, което, бидейки тукъ, въ царството, търпѣ несгоди, бидейки на фронта, всичко даде, и послѣдната си капка кръвъ, а тѣ се ширѣха въ оперни и други увеселителни заведения на Швейцария, Унгария и пр., трупаха милиони, а ние тукъ искаме за тѣхъ амнистия. Азъ питамъ да ми се каже: кой поиска тази амнистия? Българскиятъ народъ ли, българскиятъ войнъ ли иска да ги пуснемъ да си дойдатъ тукъ, да разполагатъ тукъ съ своитѣ милиони? Ако може да се намѣри единъ българинъ, който да иска една подобна амнистия, азъ съмъ първиятъ, който ще се откажа отъ всѣкава обществена дѣйностъ. Не ще българскиятъ народъ това. Азъ ви цитирахъ тѣзи факти, за да дойда на онуй заключение, което ми е потребно за материята, по която съмъ взелъ думата.

Г. г. народни прѣдставители! Когато на 1914 г. азъ възлѣзохъ на тази трибуна и се обявихъ противъ онази широка амнистия, тогава казахъ: по принципъ да се простятъ дадени дѣяния съмъ, по принципъ, че трѣбва известна прошка, известнѣ забравяне, съгласенъ съмъ, но отъ принципа до приложението ще трѣбва да направимъ онази градация, която е необходима, за да защитимъ двата принципа на нашето господарствено право: първо, да не убиемъ авторитета на нашето правосѣдие, второ, да не покрусимъ дисциплината на нашата армия — другъ крайгъленъ камѣкъ за нашето съществуване като държава и народъ, защото два сѣзъ устоитѣ на държавното ни съществуване: правосѣдието въ страната, вѣрата въ народа, че за всѣки, който прави прѣстѣпление, има и наказание, страхътъ, че за всѣко нарушение ще се получи и възмездие, и второ, че ние ще можемъ да защитаваме своето съществуване, ако имаме въоръжена сила. Днесъ, г. г. народни прѣдставители, тѣзи два принципа още повече трѣбва да подчертаемъ. И тукъ си споминавамъ хубавата рѣчь — азъ обичамъ да цитирамъ рѣчитѣ на покойнитѣ наши държавници — рѣчъта на г. Стоилова, която бѣше противъ моето заключение, но на която азъ въ този пасажъ аплодирахъ; че честитѣ помилвания, които ставатъ на прѣстѣпленията въ България, още по-честитѣ амнистии, които се даватъ — азъ ще имамъ случая да ви кажа,

колко амнистии сме дали: три пѣти повече отъ всѣка друга цивилизована държава въ единъ периодъ врѣме — тѣзи два факта, казва той, ме е страхъ, че ще покрусятъ нашия държавенъ организъмъ. И той добавя: „Правите ми питання и запитвания въ Камарата за този или оизи прѣстѣпникъ чиновникъ, защо съмъ го държалъ на служба и пр. или защо късно съмъ го уволнилъ — имате право — но, г. Такевъ, ми казваше той, „дотогава, докогато въ България порядкитѣ сѣзъ такива, че като излиза единъ прѣстѣпникъ отъ затвора, първиятъ, който ще го срѣщне, ще му каже: „О, гечмишъ ола, сърадвамъ те съ излизането отъ затвора“, за България утрѣшното бѣдаще не е много красиво“. И като изхождаме отъ тѣзи два принципа, той казва, че нѣма нужда, че сѣзъ опасни тѣзи поголовни помилвания, които ставатъ на всѣки националенъ празникъ, на всѣка Коледа или Великденъ, на всѣки царски празникъ и т. н., защото тѣ покрусватъ българското правосѣдие, убиватъ авторитета на нашитѣ сѣзъдии. А колкото се касае до военната дисциплина — тогава министъръ Пешевъ бѣше тукъ — то бѣше на 14 юний, когато азъ говорихъ, че тази армия ще ни е потребна и утрѣ, тя е повикана да пазѣ отечеството отъ външни и вътрѣшни врагове — г. Пешевъ, казвамъ, ме апострофира: „Г. Такевъ! Сега се получи депеша, че Австро-Унгария е обявила война на Сърбия“, тогава азъ казахъ: толкова по-злѣ за насъ.

Ето, запалва се онази отдавна проповѣдвана или прокувана всемирна война — тогава не бѣше още общоевропейска — какво участие ще вземе България, не се знаеше, но армия бѣше потребна. Дайте да запазимъ дисциплината въ нея. Ще амнистираме, че помилваме необходимото, потребното, полезното, но онова, което може да покруси дисциплината въ армията, не ще сторимъ. Днесъ, г. г. народни прѣдставители, може да си послужи и съ рѣчъта на г. Ленина въ Русия, за да видите, какъ той гледа на въпроса за организираната армия. И ако цитирамъ неговото мнѣние, то е, защото тѣ сѣзъ по принципъ противъ армитѣ,

В. Коларовъ: То не е вѣрно.

М. Такевъ: Много ми е драго, че не е вѣрно.

В. Коларовъ: Тѣ сѣзъ по принципъ противъ армитѣ, които сѣзъ сръдство за подгисничеството на народнитѣ маси отъ буржоазията, отъ властующитѣ класи.

Х. Кабакчиевъ: Ние сме за работническа революционна армия.

М. Такевъ: Нищо по-приятно за мене нѣма отъ тази констатация, че и днесъ крайната демокрация, която управлява свѣта или се готви да управлява свѣта, но управлява единъ свѣтъ отъ 100 и толкова милиона души на нашата освободителка, казва: „Потрѣбна е армия“. Ето думитѣ на г. Ленина, тѣ сѣзъ много поучителни за насъ. Г. първиятъ министъръ ни казва, че г. Ленинъ сега е воененъ министъръ. Въ комисията на народнитѣ съвѣти въ Русия г. Ленинъ е държалъ на 30 августъ 1918 г. слѣдующето слово: (Чете) „Въ непрѣкъснатата борба Русия не е успѣла още да си създаде своя армия, затова търпи все нови и нови загуби и затова мирнитѣ прѣговори съ Украйна водятъ къмъ нови тежки условия и прикрити контрибуции...“

Ние ще излѣземъ на рѣшителенъ бой, ако външна сила нападне съвѣтската република. Слѣдъ 25 октомврий 1917 г. ние завоювахме правото да защитаваме отечеството, социалистическото отечество.“

Х. Кабакчиевъ: Да.

М. Такевъ: (Продължава да чете) „Но, за да го защитаваме, трѣбва здрава и твърда армия, здравъ тилъ и добра постановка на продоволствието“.

Х. Кабакчиевъ: Работническа революционна армия.

М. Такевъ: „Ние вече създаваме армия. Тя се състои отъ онова селско население, което сега има своя земя и има какво да защитава. И ако ни сполети чуждо нашествие, ние ще срѣщнемъ неприятеля като единъ човекъ“. И така, г. г. народни прѣдставители, крайната лѣвица на свѣтовната демокрация, каквато прѣдставлява днесъ болшевизмътъ въ Русия, казва „Трѣбва армия, добра, дисциплинирана армия и здравъ тилъ“.

Х. Кабакчиевъ: Работническа революционна армия.

М. Такевъ: Но ме прѣсичатъ: „Работническа армия“.

Х. Кабакчиев: Революционна армия.

М. Такев: „Революционна армия“. Българската армия се състои тъкмо от тѣзи елементи: от българския работник, българския селянин прѣдимно, и този селянинъ ще защитава своята земя. Ако въ Русия може да има революция, тамъ има основание, „Земя и воля“, рускиятъ мужикъ се бори за земя и за свобода. Въ България българскиятъ народъ, прѣдимно селскиятъ, има земя, тя е негова, а свободата въ България е достигнала до свобода.

Х. Кабакчиев: Селскиятъ чорбаджия има земя, а половината отъ селянитѣ — нѣматъ.

М. Такев: Ето защо, г. г. народни прѣдставители, българската армия ще изпълни своя дългъ като армия, изходяща отъ нашия народъ, отъ всички класи — земледѣлци, работници, търговци и индустриалци; затуй и ние наричаме нашата армия въоръженъ народъ. Нѣма изключения, каквито ги има въ други нѣкои страни, за този, за онзи. Въ нашия законъ за устройството на въоръженитѣ сили, а прѣди него и въ нашия основенъ законъ, има единъ членъ, който гласи: „Всѣки носи военната тежоба самъ за себе си“. Никой не може да бѣде откупванъ.

Х. Кабакчиев: Освѣнъ синоветѣ на буржоазията, които останаха у дома си, правиха гешефти и трупаха печалби.

И. Симеоновъ: Изключение прави Тихчевъ.

Х. Кабакчиев: Той сега е вашъ човѣкъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не е толкова интересенъ човѣкъ Тихчевъ, за да се занимаваме съ него въ Камарата.

Х. Кабакчиев: Никоя партия не е имала доблестта да изключи гешефтаритѣ, само нашата партия направи това.

И. Симеоновъ: Ние знаемъ и други хора гешефтари.

В. Коларовъ: Вие кого изключихте? Само Наумова.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

М. Такев: И така, г. г. народни прѣдставители, каквото и режимъ да си установятъ народитѣ за своето вътрѣшно държавно управление, все ще е потребна армия. И повторно заявявамъ, че въ това отношение руската съвѣтска република ни дава най-добъръ урокъ. Азъ озглавихъ статията „Велика поука отъ една велика трагедия“. Руската държава загина и армията се въдвори тамъ благодарение на онази дезорганизация, която се внесе въ многомилионната храбра руска армия. Отъ кои се внесе не е днесъ моментътъ да дебатираме, но фактъ е, че днесъ великата руска империя се сътрѣсе отъ основи. Днесъ тамъ никой не може да живѣе спокойно...

Х. Кабакчиев: Тамъ днесъ има редъ, има организация.

М. Такев: Тя бидѣ дезорганизирана, защото една най-велика армия бѣше покрусена въ нейната дисциплина.

Т. Петровъ: Милитаризмътъ е съкрушенъ и въ Германия, и навредъ.

М. Такев: Г. г. народни прѣдставители! Ако е вѣрно това, за което азъ пледирахъ въ 1914 г. — за дисциплината въ нашата армия — позволете ми да кажа и днесъ: ще забравимъ много прѣстѣпления, ще туримъ було на редъ други закононарушения, но все съ огледъ на тѣзи два принципа: да не покрусимъ авторитета на българското правосъдие и да не посѣгнемъ на дисциплината въ армията.

Т. Петровъ: А военното правосъдие се опозори!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се!

М. Такев: Когато ще имаме прѣдъ себе си тѣзи двѣ ръководящи начала, ние ще кажемъ кое подлежи на забрана и кое на прѣслѣждане.

Т. Петровъ: Само членоветѣ на буржоазията не подлежатъ на прѣслѣждане.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, г. Петровъ!

М. Такев: Въ този редъ на мисли, г. г. народни прѣдставители, азъ бѣхъ, който заявихъ тогава отъ тая трибуна, че България, тая малка и крѣпка държава, която има нужда отъ закрѣпване на своя организъмъ, тая държава, която е поставена да съществува въ антуражъ на други държави около нея, трѣбва да се опира на една дисциплинирана, на една бойка, на една народна армия. И тукъ отварямъ една парантеза да спомена думитѣ на другъ единъ нашъ великъ българинъ, днесъ вече покойникъ, дѣдо Петко Каравеловъ, който ни каза отъ тая трибуна: „Вмѣсто да дамъ милионитѣ контрибуция на утрѣшния ми противникъ, азъ ще ги дамъ за храна, за облѣкло, за въоръжение и снаряжение на българската армия“. Велика мисълъ! Той я написа въ своята програма и каза: „Азъ искамъ силна армия“. Да, днесъ г. Ленинъ, слѣдъ като разруши силната руска армия, каза: „Азъ ще създамъ силна армия“. На 1914 г. азъ казахъ отъ тая трибуна: тая крѣпка армия има нужда отъ едно — всички нейни чинове да знаятъ, че този, който се провини, ще мине прѣзъ стѣргата на правосъдието. Сѣднитѣ сж хора и сж образование, и сж опитностъ, и, най-послѣ, сж наши братя; тѣ ще иматъ прѣдъ видъ обстоятелствата, при които дадено прѣстѣпление е извършено, и ще наложатъ съответното наказание. Ако то е строго, има институтъ на помилване; като се ефасира въ паметта на народа това прѣстѣпление, то ще се амнистира. Днесъ, г. г. народни прѣдставители, азъ стоя на сѣщата тази позиция и не съмъ отстъпилъ ни на йота отъ нея. Прѣзъ тая война станаха много изстѣпления, чисто войнишки. Тукъ пакъ отварямъ една скоба. Ние, българитѣ сме на двѣ крайности. На 1914 г. дадохме широка, широка амнистия — на 1915 г. написахме наказателенъ законъ, който предвижда повече отъ 40 случаи на смъртно наказание, законъ, който не мина по реда на законитѣ въ страната, а биде въведенъ въ сила съ единъ царски указъ и по него се сѣдѣха войници. Тая е втората крайностъ. Отъ крайно снизходителни, отъ крайно готови да забравяме, ние се хвърлихме въ другата крайностъ, въ жестокостта, и само така се обясняватъ онѣзи десетки и хиляди присѣди, издавани прѣзъ врѣме на войната. Първата крайностъ е строгостта на закона, законъ не миналъ по законния редъ, прѣзъ Парламента, и втората крайностъ — голѣмата ни снизходителностъ, която съблазни войницитѣ ни и прѣзъ слѣдующата война, че пакъ ще има амнистия. Тукъ се повръщамъ на една стара моя идея. Казаха ми прѣдседатели на военни сѣдилища, като разпитвали войницитѣ: „Бе защо правите тия работи, защо бѣгате, не знаете ли, че има наказания“, тѣ отговаряли: „Да, да, има наказания, стига да не ни падне главата отъ раменетѣ, утрѣ ще се свърши войната, ще дойдатъ пакъ да търсятъ нашия избирателенъ гласъ, ние ще имъ кажемъ: ще гласуваме за васъ, ако дадете амнистия — и пакъ ще дойде амнистия.“

Х. Кабакчиев: Никой не е казалъ това, това сж измислици.

М. Такев: Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи двѣ крайности у насъ създадоха онѣзи нѣколко хиляди, както казахъ, присѣди прѣзъ тая война. Говоря не за тѣзи, които сж провинени въ кражби, въ прѣстѣпления съ користна цѣлъ; говоря за чисто войнишкитѣ прѣстѣпления, касателно до войнишкитѣ длѣжности: караулна служба, изпълнение на обязанности и пр. Всички осѣдени за такива простѣпки лежахъ извѣстно врѣме въ затворитѣ, почувствувахъ строгостта на закона. Тѣ бѣха пратени въ дисциплинарни полкове, въ така нареченитѣ поправителни дружини, слѣдъ туй ги пратихме на фронта, много души отъ тѣхъ се биха и загинаха, биха се всички, нѣкои има днесъ и въ плѣнъ. Азъ бѣхъ, който отъ тази трибуна прѣдложихъ слѣдующето законодателно прѣдложение: Тѣй като всички тѣзи хора ние ги употребяваме въ боя, нѣмаме право да ги лишимъ отъ длѣжностъ, за да се прѣпитаватъ, нито пъкъ да откажемъ помощта на тѣхнитѣ сѣмейства. Затуй всички тия, които взематъ участие въ боеветѣ, сега имъ възстановяваме длѣжността; слѣдъ свършване на войната, който се отличи, по прѣдставление отъ неговото началство, ще бѣде помилванъ, а слѣдъ туй Камарата ще ги амнистира, когато му дойде редътъ. И така тѣзи хора прѣминаха прѣзъ тази стѣрга, за която азъ говорихъ и на 1914, и на 1915, и на 1916, и на 1917 г. За тѣзи хора, били се, изплатили си грѣховетѣ прѣдъ отечествения олтаръ, азъ не ще се подвумъ да вдигна ръка и да имъ дамъ да получатъ милость. Тѣ издѣлжиха това,

което бѣха прѣгрѣшили прѣдъ законитѣ въ страната, за тѣхъ Народното събрание щедро ще вдигне рѣжа, и азъ заедно съ васъ. „Ето ви на васъ, осѣдени прѣзъ врѣме на войната момчета за чисто войнишки прѣстѣпления, изплатили три четвърти отъ грѣховетѣ си, послѣдната четвъртъ ние ще простимъ“, като имъ служи туй за примѣръ и назидаение, че втори пътъ тѣ не ще намѣрятъ тази щедростъ на Парламента и не ще се подвежатъ по онѣзи съблазни, които ги вкараха въ онзи кривъ пътъ, поради което и тѣхнитѣ сѣмейства особено страдаха жестоко; тѣ бѣха безъ помощъ, тѣ бѣха прѣнебрѣгнати, тѣ бѣха оскърбявани, а самитѣ войници бѣха по затворитѣ и послѣ въ поправителнитѣ дружини, и (слѣдъ туй вече изплатиха грѣха си на бойното поле. Отецеството нѣма какво повече да иска отъ тѣхъ, ние имъ прощаваме.

Г. г. народни прѣдставители! Прѣзъ тая тригодишна война случиха се, обаче, други събития. Войната, казва ни се отъ тукъ, (Сочи земледѣлската група) на това го чегемъ и тукъ (Сочи книгитѣ на трибуната) — това го нѣма въ правителствения проектъ — омръзна, тя дотегна съ своята продължителностъ, тя дотегна съ всичко онуй, което се върши въ тила, тя отчая борящия се народъ на фронта и затуй станаха нѣкои закононарушения.

Т. Петровъ: Това е вѣрно!

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вѣрно е всичко това, признавамъ го, но признавамъ и друго едно нѣщо. Когато и азъ ходихъ на фронта, когато дохождаха тукъ войници и ги гледахме и голи, и боси, и гладни, азъ имъ казахъ: всичко туй е вѣрно, нѣма туй, нѣма онуй, но тамъ ще трѣбва да мремъ, защото иначе нѣма спасение за България. Защото, правъ е онзи, който казва, че отъ този всемирненъ пожаръ, отъ тази всемирна катастрофа ще излѣзе запазенъ този, който издържи послѣдния четвъртъ часъ.

И. Кирковъ: Можехмѣ ли да го издържимъ, г. Такевъ?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, г. Кирковъ!

М. Такевъ: И затуй, азъ съвѣтвахъ войницитѣ, и тѣ ме разбраха много добръ: ще търсимъ смѣтка за вашата голота и босота, когато му дойде врѣмето. Дайте сега да устоимъ цѣлокупността на нашия народъ, защото сега наистина и завсегда се коватъ сѣдбинитѣ на този народъ. И мога да ви заява слѣдното: нашитѣ войници казваха недвусмислено: „Напрѣдъ не отиваме, но назадъ — никога; тукъ ще мремъ“. Това е извѣстно. Българскитѣ здравъ разумъ, разумътъ на българския патриотъ, гражданинъ, разбра, че отстъплението назадъ е катастрофа за отечеството. „Напрѣдъ нѣма какво да вървя по-нататкъ; каквото ми трѣбваше да взема, азъ взехъ, закрѣглихъ моитѣ национални граници, стига толкозъ; тука, обаче, ще пазя като строгъ стражъ на всичко спечелено.“ Това бѣ грамадното мнозинство, това бѣ, така да кажа, абсолютното мнозинство на българското войнство — офицеръ и войникъ. Бѣхъ въ окопитѣ на планинската дивизия, бѣхъ въ 5 дивизия, бѣхъ въ 9 дивизия, на наблюдателни пунктове, при самитѣ войници — всички въ унисонъ казваха: „Напрѣдъ нѣмаме работа, но назадъ, г. Такевъ, никога нѣма да отстъпимъ; тукъ ще мремъ“. Но, г. г. народни прѣдставители, нашата армия, нашиятъ войникъ, нашиятъ офицеръ — трѣбва да го констатирамъ отъ тая трибуна — сж беззавѣтно храбри и прѣдани къмъ своето отечество; тѣ го доказаха на бойното поле по начинъ, който възхити нашия противникъ. Днесъ, ако България има нѣкаква стойностъ въ очитѣ на свѣта, има я, защото най-великитѣ наши противници на бойното поле видѣха какъ българинътъ обича своята родна земя и какъ той жертвува послѣдната капка кръвъ за тази земя. Затуй ни още почитатъ, а не за вжтрѣшнитѣ порядки, не за пертурбацитѣ, не за чернитѣ очи на Х, У, не че еди-кой писалъ нѣкакъвъ дневникъ, турилъ го подъ миндера да го не видятъ и сега го публикува, за да докаже, че е билъ тогава на друго мнѣние, че е билъ страдалецъ за тази или онази кауза. Азъ писахъ съ подписа си, че нашето мѣсто е при Съгласието, че трѣбва да свържемъ сѣдбата си съ него, да загинемъ, но тамъ да вървимъ. Искамъ да ви изтъкна, че никога велика сила нѣма да обърне внимание на това, което е мислилъ Х, У, Z. Ако всички тачатъ и иматъ извѣстна почитъ къмъ България, то е защото видѣха достойнството на българския народъ въ лицето на неговия войникъ въ продължение на 3 години, слѣдъ като е воювалъ прѣди двѣ години цѣла една година. Нито Франция, нито Англия, нито Германия, нито Австрия, нито Русия въ 40-годи-

шенъ периодъ врѣме сж водили 6 войни, както ние. Германия се готвѣше цѣли 40 години; Франция отъ 1871 г. се е приготвявала да получи онзи справедливъ реваншъ за националното ѝ оскърбление, който реваншъ днесъ тѣй достойно получи; България въ този периодъ врѣме води нѣколко изтощителни войни. Е добръ, тѣкмо отъ това великитѣ държави видѣха, че българинътъ обича своята родна земя, че той това, което съмъ казалъ много пъти — чуждото не ще, но своето не дава. Нека това и днесъ да се знае. Прѣзъ нашето поколѣние война нѣма да има, може би и прѣзъ слѣдующето, но за да има вѣченъ миръ, Наполеонъ е казалъ прѣди 104 г.: дайте на всѣки народъ неговитѣ естествени етнографически граници, тогава ще прѣстанатъ войнитѣ между народитѣ. И днесъ отъ тая трибуна ние трѣбва да заявимъ: България даде въ продължение на тѣзи 6 войни повече отъ 500 хиляди човѣшки жертви, тя се натовари съ повече отъ 10 милиарда лева държавни дългове само за едно: да види своето малко племе обединено въ неговитѣ отечествени граници. Нѣма вече опасностъ за нѣкаква хегемония на Балканитѣ. Днесъ Сърбия, влизаща въ тѣй наречената Югославия, ще брои 12, 13 и повече милиона; днесъ Ромѣния съ Трансилвания и Буковина ще брои повече отъ 10 милиона; днесъ Гърция брои сжщо така много милиона население повече отъ насъ. Онзи кошмаръ, който постоянно се проповѣдваше въ странство, че България мечтаеда за нѣкаква хегемония, днесъ не съществува. България иска само едно: да живѣе въ своитѣ отечествени граници — тамъ, дѣто българско рало пори земята и на български езикъ се молятъ на Бога. Туй искаме ние.

И така, г. г. народни прѣдставители, нашето войнство е онзи елементъ, който създаде за България почитъ въ очитѣ на великитѣ държави. Затуй азъ особено държа тази армия да я запазимъ въ нейната чистота, да не покрусимъ нейната дисциплина. Ще забравимъ онова, което може да се забрави, но не ще забравимъ онова, което ще подрови отъ основа авторитета на нашата армия. И така, нашиятъ войникъ искаше да отстои на фронта, той стоя 3 години, той нѣмаше намѣрение да бѣга, но тукъ, тамъ, нѣйде кждѣ крайнитѣ квартали въ едно тъмно завѣдение се рѣши да се съвѣтва войникътъ, ако иска да стане миръ, „да си хвърли пушката“. Съ купища писма безъ цензура отиваха на фронта въ този смисълъ. Слѣдствието това ще ви докаже. „Искате ли, момчета, да свършимъ войната, да настане миръ, хвърлете си пушкитѣ“. Намѣриха се безумни момчета, които послушаха тѣзи фатални съвѣти и си хвърлиха пушкитѣ.

Т. Петровъ: Искайте смѣтка отъ виновницитѣ.

И. Кирковъ: Кои си хвърлиха пушкитѣ? Г. Такевъ! Това не може да се търпи. Вие искате да хвърлите обвинение върху едно лице, което жертвува живота си за България.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Продължително звѣни) Моля Ви се.

И. Кирковъ: Това се знае отъ цѣлия български народъ. Вие хвърляте подозрение върху лице, което е дало най-голѣмата жертва за този народъ.

М. Такевъ: Моля Ви се! Азъ на народа дадохъ дължимата почитъ. Нашиятъ фронтъ имаше единъ милионъ войници. Тѣ се биха храбро, тѣ при Дойранския фронтъ дадоха доказателства на най-великата нация на свѣта, че българскиятъ войникъ е беззавѣтно храбъръ; на Битолския фронтъ дадоха сжщитѣ доказателства, тамъ нѣйде на Добро-поле, едно малко жгълче, нѣколко безумци отвориха вратата и отъ тамъ се промъкна противникътъ.

В. Коларовъ: Легенди разправяте. Не Ви е срамъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни)

Х. Кабакчиевъ: Тѣ ли отвориха вратитѣ или вие, които сте водили прѣговори да сключите сепаративенъ миръ съ Съгласието? Вие водихте тайни прѣговори съ Съгласието за сепаративенъ миръ.

С. Омарчевски: Вашиятъ колега г. Ляпчевъ, който водѣше прѣговоритѣ, ще Ви каже това.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Добръ. Ляпчевъ ще го каже, и Вие ще го кажете, като Ви дойде редътъ отъ трибуната.

М. Такевъ: И така, нѣколко души, казахъ, една крайно минимална частъ отъ българското войнство, тамъ на онзи малък секторъ, нареченъ Добро-поле, отвори вратата.

Х. Кабакчиевъ: Тамъ не сж прѣдателитѣ. Прѣдателитѣ бѣха другадѣ.

С. Златевъ: Войницитѣ ви казахъ, че прѣзъ септемврий трѣбва да свършите войната.

М. Такевъ: Но кой е виновникътъ за това?

Т. Петровъ: Управляющитѣ.

М. Такевъ: Азъ считамъ, че виновникъ не е толкозъ онзи прѣстодушенъ, онзи наивенъ, онзи кжсогледъ гражданинъ, който послуша тѣзи пагубни съвѣти, а сж виновни онѣзи . . .

Х. Кабакчиевъ: Които управляваха въ това врѣме България.

М. Такевъ: . . . които мирно, тихо, спокойно, при пълна възможностъ да обсъждатъ своя планъ (Протести отъ групата на тѣснитѣ социалисти) посѣвѣтваха тоя войникъ да хвърли България въ тази катастрофа. Позволете, азъ ще дамъ амнистия на всички онѣзи, които несъзнателно, които по наивностъ, които, безъ да разбиратъ послѣдствията, се подадоха на тия съвѣти, но на организаторитѣ, на ръководителитѣ, на главнокомандующитѣ нѣма.

С. Златевъ: И на този, който даде пжтъ на Радославовъ да избѣга, и на него нѣма амнистия.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се!

М. Такевъ: Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, какъ ние ограничаваме онова, което трѣбва да стане, отъ онова, което е врѣдно да направимъ.

Х. Кабакчиевъ: Най-врѣдно е да пуснете Радославовъ и Фердинандъ да избѣгатъ въ странство. Вие ги пуснахте, като министъръ на вътрѣшнитѣ работи. Пускате голѣмитѣ виновници, а искате да бѣсите българския народъ. Ето истината.

С. Омарчевски: Това Ваше мнѣние ли е или на Демократическата партия?

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Омарчевски, Вие сте записанъ, ще Ви дойде редътъ и тогава ще кажете.

И. Кирковъ: Ние искаме да знаемъ г. Такевъ кое мнѣние изказва — своето мнѣние или мнѣнието на партията.

С. Омарчевски: Кажете, да знаемъ.

Х. Славейковъ: Той е депутатъ и може да говори свободно отъ трибуната.

С. Омарчевски: Този проектъ миналъ ли е прѣзъ Министерския съвѣтъ и одобренъ ли е?

И. Кирковъ: И имаше ли снощи въ блоковото събрание единодушие или нѣмаше? И ако г. Такевъ отстоява противното, защо не дойде тамъ да го отстоява?

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ моля оратора да свърши вече. Дайте му тази възможностъ.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. прѣседателъ ме прѣдупрѣждава, че врѣмето е изтекло. Но вие знаете, че половина часъ стоиме вънъ, вие знаете, че тукъ толкова врѣме ми се отне възможността да се изкажа. Ако мислите по този начинъ да ми отнемате думата, тогава викайте. Но мисля, че вие лѣвничарска страна, която претендирате за абсолютна свобода на словото и печата, ще дойдете въ противорѣчие сама съ себе си, като ми отнемате тази свобода на тази трибуна.

Х. Кабакчиевъ: Ние протестираме противъ Вашето безправие.

Ние Ви апострофираме само. Говорете.

М. Такевъ: Но, г. г. народни прѣдставители, отварямъ едни малки скоби, тукъ постоянно ме апострофиратъ: „Защо пуснахте г. Радославовъ?“

Х. Кабакчиевъ: И Фердинандъ.

М. Такевъ: Кога и какъ г. Радославовъ си е отишълъ, азъ не зная, . . .

Х. Кабакчиевъ: При Вашето управление.

М. Такевъ: . . . както не можахъ да заловя вашия приятель Даскаловъ, както не можахъ да заловя вашия приятель Стамболийски, тѣй не можахъ да заловя и него.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: Вие го изпратихте съ Вашъ автомобилъ подъ покровителството на съглашенцитѣ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: Вие използваште радомирския бунтъ за ваши котерийни цѣли. Трѣбва да се каже истината.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Радославовъ избѣга, той се самоекзекутира, но то не е важно. Азъ ви питамъ, правителството на г. Радославова е тукъ, защо го не дадохте подъ сждъ? Г. г. Тончевъ, Пешевъ, Поповъ, Добри Петковъ и Апостоловъ сж тукъ, защо не сждите тѣхъ?

И. Кирковъ: Този отговоръ Вие дължите на насъ и на българското общество.

М. Такевъ: Нима само Радославовъ носи отговорностъ за катастрофата? Ето г. Тончевъ казва, че е билъ по-голямъ германofilъ отъ Радославова. Защо го не хванете да го сждите? Защото — ще ви отговоря азъ — въ България има закони, не е анархия, и за да ги сждите, трѣбва да се съобразите съ законитѣ въ страната.

Х. Кабакчиевъ: Разбира се, за работницитѣ и войницитѣ има закони.

М. Такевъ: Тѣ ще стоятъ тукъ, ще отговарятъ и ще кажатъ, че стоятъ на конституционна почва. Ето, обѣсете ги де!

Х. Кабакчиевъ: Работницитѣ и селянитѣ ги сждихте вие.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Кабакчиевъ, не сте само Вие.

М. Такевъ: И така, г. г. народни прѣдставители, нека единъ пжтъ за всѣкога прѣстанатъ тия апостофи. Ние не можемъ да вървимъ по пжтя на анархизма, ние не вървимъ по пжтя на нашата конституция и законитѣ. Всѣки ще отговаря споредъ законитѣ на страната.

Х. Кабакчиевъ: Работницитѣ и селянитѣ ги разстрѣлваште.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, стига вече.

М. Такевъ: По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители, когато фронтътъ отъ тамъ, на тази малка дупка — да не бжла поѣтълкуванъ, защото завчера бѣхъ поѣтълкуванъ — се откри и започнаха — то е такава психологията тамъ — да се разнишватъ краищата. Единъ началникъ, който е принуденъ да отстъпи, и не съобщилъ на компията си началникъ да вземе мѣрки да запълни тази дупка, такъвъ началникъ се наказва съ смъртъ. Обаче въ законопроекта за амнистията виждамъ, че се амнистира. Ако началникътъ, който, както казвате вие, не могълъ да издържи, е билъ принуденъ да отстъпи, бѣше съобщилъ на компията си да вземе мѣрки да се запълни дупката — нѣмаше да се дойде до тази катастрофа. Но трѣгна войската да върви насамъ. Когато българското правителство вече бѣше взело всички мѣрки, за да може да се дойде насрѣща на всички тѣзи несгоди и още прѣзъ първата половина на м. августъ то вече бѣ пратило своя нота до съюзницитѣ, да иска да устоятъ на своитѣ задължения, като дадатъ необходимата армия, необходимитѣ суми и

военни припаси, и изрично се каза въ тази нота: ако това не сторите, ние ще помислимъ, какво трѣбва да се направи. Когато втора нота се даде — тя ви се чете тукъ въ тайно заседание — „Дайте ни войска да подкрѣпимъ фронта“, и Хинденбургъ каза: „Не можемъ“, нашето правителство вече рѣши, че то трѣбва да иска, обаче заедно съ съюзниците, миръ отъ противника, защото положението бѣше стигнало вече до тамъ. И затуй ние казваме: ако тѣзи два полка, които отвориша дупката, бѣха чакали само нѣколко дни още, както чака цѣлиятъ фронтъ, 900-хилядната армия, България щѣше да сключи миръ, но не такъвъ миръ, какъвто сключи. Това го разбираатъ всички въ България, прѣдимно нашиятъ добъръ селски народъ, който въ Казлъ-Агачъ ми казваше: „Г. Такевъ! Още 5 дни да бѣхмѣ почакали, друго щѣше да бѣде положението на България днесъ“.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Знаемъ ние, какво Ви казаха, знаемъ и ти какво каза въ Ямболъ.

М. Такевъ: Но, както и да е. Тѣкмо въ това врѣме трѣгнаха отъ тамъ да дохождатъ насамъ. Но у никого нѣмаше друга идея — това дълга да подчертая — освѣнъ да си отиде у тѣхъ, за да се сключи мирътъ по-скоро. Това бѣше идеята, която ръководѣше тѣзи наивни момчета, които послушаха тѣзи пагубни съвѣти отъ тукъ. Впрочемъ, въ тази брошура на Тѣсно-социалистическата партия противенъ аргументъ нѣма. Но когато тѣ дойдоха въ Кюстендилъ, когато дойдоха въ Радомиръ, тогава ние се обърнахме къмъ народнитѣ прѣдставители и ги молихме да отидатъ тамъ да увѣщаватъ момчетата: „Станало, що станало, вървете си по домоветѣ, хвърлете си пушките, оставете ги тукъ“, защото тѣ вече бѣха, както ви е извѣстно, нападнали Главната квартира, бѣха разграбили складовѣтъ въ Кюстендилъ, въ Радомиръ и пр. Азъ помолихъ г. Киркова — съжалявамъ, че го нѣматъ тукъ — въ най-критическия моментъ: „Г. Кирковъ! Моля ти се, ела съ мене да отидемъ при тѣзи момчета...“

Х. Кабакчиевъ: Да ви спасява.

М. Такевъ: ... да ги увѣщаваме да бѣдатъ тихи, мирни и спокойни, иска си оставятъ тукъ пушките, и да отидатъ по домоветѣ си. Но той ми каза: „Не мога да ти кажа, ще питамъ моята партия, какво ще каже“. Азъ се качихъ на автомобиля и отидохъ. И така, когато тѣ дойдоха на Кюстендилската гара и искаха тренове да си отидатъ, пратихме нѣкои отъ народнитѣ прѣдставители — отиде г. Стамболийски, отиде г. Гиргиновъ, отиде г. Сакаровъ, отиде г. Григоръ Василевъ, отидоха и нѣкои други депутати — да увѣщаватъ тѣзи хора. Но какво става?

Х. Гендовичъ: Отиде генералъ Сава Савовъ.

М. Такевъ: По едно врѣме г. Стамболийски помолва г. Григоръ Василевъ да излѣзе отъ апаратната стая — и той ще поприказва съ Радомиръ. Какво е приказвалъ, въ слѣдствието го има. — „Ти, г. Даскаловъ, не считаешъ ли, че прѣдприетата акция е прѣждеврѣмenna“? — „Не, сега му е врѣмето: никога нѣма да намѣримъ тукъ тази маса въоръжени хора, както сега“. — „Добрѣ, върви напредъ“. И г. Даскаловъ на 27 септемврий издава къмъ българския народъ слѣдующата заповѣдъ: (Чете)

„27 септемврий, 6 ч. 50 м. вечеръта. — Окрѣжно до всички градове, села, паланки, войсковы части и до цѣлия български народъ“. — У мене попадна това окрѣжно като министъръ на полицията тогава. — „Днесъ, 27 септемврий, бившиятъ царъ Фердинандъ, династията му и бившето правителство сѣ свалени. България провъзгласена за народна република. Всички окрѣжни управители, околийски началници, команданти, кметове, войсковы началници ще изпълняватъ нарежданията и заповѣдитѣ на врѣмненото правителство; тѣ сѣ отговорни за реда въ страната. Настоящото окрѣжно да се разгласи на всички войсковы части и на цѣлия български народъ.“

Прѣдседателъ на врѣмненото правителство: (подп.) Ал. Стамболийски.

Главнокомандующъ (подп.) Д-ръ Райко Даскаловъ.
(Смѣхъ въ либералнитѣ групи)

Обявена въ Радомиръ република подъ прѣдседателството на Стамболийски, съ главнокомандующъ г. Даскаловъ. (Прѣреканіе между земледѣлската и либералнитѣ групи)

(Чете) „27 септемврий, 9 ч. вечеръта — София. Бившето правителство. — Отъ свѣденіята, които имамъ, разбрахъ, че още не сте си подали оставката“.

Нѣкой отъ либералнитѣ групи: До кого е това?

М. Такевъ: До бившето правителство на г. Малиновъ.

Х. Г. Поповъ: До министъръ-прѣдседателя, или до Малинова?

М. Такевъ: Това е до нашето правителство.

Х. Г. Поповъ: До кого е, питамъ.

М. Такевъ: Тукъ е казано: „до бившето правителство“. — (Чете) „Заповѣдвамъ ви това да сторите непрѣмънно. Утрѣ ида съ войскитѣ на републиката, и ако това не сте сторили, не отговарямъ за послѣдствіята.“

Главнокомандующъ: (подп.) Д-ръ Р. Даскаловъ.

„Другари!

Всѣки съ оружје къмъ София. Тамъ сѣ разбойниците, които пазахме досега. Стига толкозъ! Трѣбва да имъ докажемъ, че ние сме силата.

Смъртъ на хайдутитѣ!

Да живѣе републиката!

Отъ мѣстния революционенъ комитетъ“.

А. Ботевъ: Смъртъ на разбойниците, да!

М. Такевъ: (Чете) „29 септемврий — този роковъ день — 9 ч. 25 м. сутринъта. — София. Бившето правителство — Ако въ продължение на петъ часа не получа извѣстие отъ София, че бившитѣ власти на бившето царство България не изпълнятъ издаденитѣ отъ мене досега заповѣди и не признаятъ новото положение на нѣщата, ще бѣда принуденъ по насилственъ начинъ да влѣза съ войскитѣ на народната гвардия въ София.“

Главнокомандующъ на републиканската гвардия:
(подп.) Д-ръ Райко Даскаловъ“.

Този ултиматумъ бѣше даденъ въ 9 ч. 25 м. сутринъта, съ срокъ шесть часа. Точно както бѣше казалъ, въ 3 ч. послѣ обѣдъ, той трѣгна съ своитѣ войски, съ картечници, съ пѣхота, съ бомби, и отпочна сражение. По-нататкъ знаете какво стана.

Х. Славейковъ: По-напредъ обраха Радомиръ, че тогава.

Д-ръ В. Черневъ: Обраха Радомиръ.

А. Ботевъ: Твоитѣ милиони обраха ли?

Д-ръ В. Черневъ: Моитѣ милиони? Ще намѣрятъ моитѣ милиони!

Нѣкой отъ земледѣлската група: Ти 40 години обира народа, а тебе обрали войницитѣ сега.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи бѣха роковитѣ дни, които прѣживѣваше България — 27, 28, 29 и 30 септемврий. Тѣкмо въ това врѣме, когато правителството, на 25, рѣшава да замине г. Ляпчевъ за Солунъ, да иска примиріе, armistic, настава тази анархия въ страната. Правителството готви на бърза ръка всички книжа, потребни, за да се замине за тамъ, да се запази отечеството отъ нахлуването не на великитѣ армии, но на онѣзи, нашитѣ комшии, които, ако бѣха влѣзли, не щѣха да оставятъ камѣкъ върху камѣкъ.

А. Ботевъ: Щѣха да пострадатъ царъ Фердинандъ и неговитѣ орѣдия.

М. Такевъ: Г. Ляпчевъ замина. Правителството остана тукъ да се справи съ вътрѣшното положение. Какво да се прави? По рѣшение на блока, по рѣшение на правителството, състояще се тогава отъ демократи и радикали, по рѣшение на здравия разумъ, на тѣзи, които идатъ тукъ да грабятъ, убиватъ и безчестятъ, както сториха въ Кюстендилъ, въ Радомиръ, въ Перникъ, въ Владай, ...

Д. Кьорчевъ: И въ Дупница.

М. Такевъ: ... които идѣха въ София да прѣобърнатъ всичко съ главата надолу, правителството заповѣда да се противопостави въоръжена сила. (Възражение отъ групата на тѣснитѣ социалисти) и нашитѣ доблесни войници, кол-

кото и малко да бѣха тукъ, туй съмъ дълженъ да го кажа — нашитѣ храбри момчета отъ Военното училище...

Х. Кабакчиевъ: И германцитѣ.

М. Такевъ: . . . тѣй доблестно, тѣй беззавѣтно защитиха тогава своето отечество. Казвамъ, правителството рѣши да защити столицата, . . .

Х. Кабакчиевъ и В. Коларовъ: А германскитѣ войски?

М. Такевъ: . . . защото, ако бѣха влѣзли тукъ и станѣше всичката онази бъркотия, както азъ прѣдполагахъ, да се хвърлѣха нѣколко хиляди бомби по улицитѣ, да трѣгнѣше всичкото онова босячество, можеше София да загине, а София въ това положение — анархията въ България бѣше неминуема.

Х. Славейковъ: И тѣ щѣха да влѣзатъ тогава заедно съ тѣхъ да грабятъ.

М. Такевъ: Отъ тамъ (Сочи групата на тѣснитѣ социалисти) ме апострофираха единъ день: „Ти ще седнешъ на подсъдимата скамейка за септемврийскитѣ събития“. Съ гордостъ ще седна на тази скамейка и, ако е потрѣбно, на ешафода ще отида, но азъ ще завѣщамъ на моя синъ да продължава да бѣде защитникъ на своето отечество тѣй, както неговиятъ родителъ е разбиралъ да защитава бащиното си огнище.

Д. Кьорчевъ: Г. Такевъ, имамъ единъ въпросъ. По рѣшение на парламентарния блокъ ли правителството взема мѣрки противъ събитията въ Радомиръ?

М. Такевъ: Да, по рѣшение на блока и на правителството.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: По рѣшение на блока се прѣдложи примирието.

Д. Кьорчевъ: Азъ говоря за мѣрkitѣ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Азъ пкъ говоря за друго.

Д. Кьорчевъ: Азъ не желая да те слушамъ. (Прѣреканія между И. Януловъ и А. Нейчевъ)

А. Цанковъ: Г. Такевъ, ще ми позволите единъ въпросъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, оставете г. Такева да се изкаже.

М. Такевъ: И така, ако бѣ потрѣбно да ви донеса тукъ доказателства и въ това отношение, азъ бихъ донесълъ тукъ възвизанieto, което носи подписа на г. Драгиева, че онази акция, която се върши тамъ, е гибелна за отечеството. Считаю, че присѣствието на тѣзи двама почтени хора, г. г. министритѣ Драгиевъ и Бакаловъ, е достатѣчна гаранция, че тѣ не ще ме опровергаятъ. Но не е тамъ въпросътъ. На 30 септемврий дойдохме тукъ. Открива се Камарата, дохожда при мене г. Даневъ, дохожда уважаемиятъ пръвъ министъръ и г. Тончевъ и др., окръжиха ме всички. — „Какво има, г. Такевъ, тамъ?“ — „Какво има вие слушате.“ — „Вземате ли мѣрки?“ — „Да, мѣрки сж взети, не ще оставимъ столицата да стане плячка на онѣзи, които искатъ да погубятъ отечеството.“

Х. Кабакчиевъ: Да, всички тогава бѣхте събрани, защото всички сте виновни.

М. Такевъ: И така, на 30 септемврий вечерта топоветѣ утихнаха. Продължи се тѣхното прѣслѣждане. Отиде се додѣто имаше двѣ тѣхни оржидия, артилерията ги разруши и тѣ се разбѣгаха.

Х. Кабакчиевъ: Да, да.

М. Такевъ: Ето ви, г. г. народни прѣдставители, септемврийскитѣ събития. Какво се иска намъ сега днесъ отъ тукъ? — „Турете въ забвение всичко това; станалото — станало“. Че това бѣше само прѣди два мѣсеца; че още ушитѣ ни сж проглушени отъ оржидията, . . .

Отъ групата на тѣснитѣ социалисти: О-о-о!

М. Такевъ: . . . че още българскитѣ народъ се възмушава отъ това; че още всичко това е възможно да се повтори!

А. Ботевъ: Че още невиннитѣ жертви при захарната фабрика не сж погребани.

М. Такевъ: И тука се ползувамъ отъ една мисълъ на г. първия министъръ: не се дава амнистия за прѣстѣпление, които може да се повторятъ. А ние живѣемъ въ такива врѣмена — вие знаете какви опити се правятъ въ царството — когато ние трѣба да вземемъ всички мѣрки, да дадемъ да се разбере, че всѣки, който вдигне рѣка противъ независимостта, противъ цѣлокупността, противъ сѣществуванието на своето отечество, той ще получи възмездieto, прѣдвидено въ закона. (Ржкоплѣскане отъ демократическата и либералнитѣ групи)

Х. Кабакчиевъ: Кой хвърли отечеството въ катастрофа? Ще го защитавате сега.

И. Кирковъ: Да се отбѣлѣжи въ стенограмитѣ, че либералната и демократическата групи сж единодушни по положението на България.

Г. Серафимовъ: Ние не се свамуваме, че сме противъ амнистията. Ние искаме поименно гласуване. Разбирате? Ако искате, сж подписа даже. (Прѣрекание)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчилсвъ: (Звъни) Моля, г-да, дайте възможностъ на г. Такева да свърши.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Но въ тѣзи, които бѣха дошли тамъ, на Владая, въ тѣхъ имаше една частъ, около три хиляди души въоржжени и около двѣ хиляди души невооржжени, които зорлемъ ги караха да отидатъ да съучаствичатъ въ това прѣстѣпление. Ето и тукъ ще направя онова разграничение, което направихъ по-рано. Азъ онѣзи наивници, онѣзи несъзнателни оржидия на онѣзи, които съзнателно организираха, които съзнателно искаха да тикнатъ България въ катастрофата, първитѣ ще извиня, но подбудителитѣ, ржководителитѣ, организаторитѣ, командантитѣ, тѣмъ не ще простимъ.

Д-ръ В. Черневъ: И на главнокомандующия.

М. Такевъ: За главнокомандующия и рѣчь не може да става. (Смѣхъ въ либералнитѣ групи) И така, ето ви, г. г. народни прѣдставители, разграничението, което и въ този случай азъ считамъ, че е потрѣбно да се направи, като дадемъ пълна справедливостъ на онѣзи, които бѣха жертва на своята наивностъ, които отидоха противъ своята воля, които отидоха, ако щете, противъ своя разумъ, но вече заблудени; тѣмъ ще дадемъ амнистия. За тѣхъ ще вдигна рѣка, но не ще вдигамъ рѣка за онѣзи, които организираха погрома на България.

Х. Кабакчиевъ: Да, това сте вие, буржоазнитѣ партии, демократитѣ. (Смѣхъ въ либералнитѣ групи)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Кабакчиевъ.

М. Такевъ: По този начинъ, г. г. народни прѣдставители, направени тѣзи разграничения. . .

Х. Кабакчиевъ: Вие сте най-голѣмитѣ виновници за катастрофата на България; вие сте виновнитѣ и за бунта при Владая. Това знае цѣлиятъ български народъ. А това, което говорите тукъ, е едно безсрамие — нищо друго!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) И той ще си заслужи наказанието.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Сѣ въ този редъ на мисли щѣхъ да направя още нѣкои други разсжждения, но си запазвамъ празото, като дойде на второ четене този законопроектъ, по нѣкои специални членове да си кажа думата. Не мога, обаче, да слѣзна отъ трибуната, прѣди да хвърля единъ бѣгълъ погледъ върху законопроекта само въ 10 минути.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не може, г. Такевъ.

М. Такевъ: Само въ петъ минути.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не може.

Нѣкой отъ либералнитѣ групи: Дайте му възможность да се изкаже, г. прѣдседателю.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато се каза, че амнистия ще се дава, всѣки трѣгна съ голѣма кошница на много ягоди.

Х. Кабакчиевъ: Това е едно нахалство, едно безсрамие, една подигравка, една гавра съ интереситѣ и правата на българския народъ!

М. Такевъ: Прѣдъ мене стои единъ законопроектъ, прѣвиятъ, въ който ние четемъ: амнистира се многоженството. (Ржкоплѣскане отъ либералнитѣ групи и нѣкои отъ демократическата група) Вѣроятно има заинтересовани хора, които иматъ по една законна жена, иматъ и една незаконна. (Смѣхъ и ржкоплѣскане въ либералнитѣ групи) Това е първоначалниятъ проектъ. И когато ние заявихме, че това е скандалъ надъ скандалитѣ, тогава се отмиѣни. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви се, г-да.

М. Такевъ: Въ втора забѣлѣжка се амнистирваха нѣкои дадени подъ сѣдъ за фалшификация на официални документи по статии 352 и 354 отъ общия наказателенъ законъ. Вѣроятно нѣкой фалшификаторъ отъ тукъ или отъ внѣ, приятел на нѣкой тукъ приятелъ, е искалъ да се отърве отъ отговорността за фалшификацията си.

А. Цанковъ: Има ли го въ законопроекта, който носи подписитѣ ни, г. Такевъ?

М. Такевъ: Да, да, ето го тукъ; това е първоначалниятъ проектъ, който носи подписитѣ на блока. Азъ ви казвамъ първоначалния проектъ, за да подчертая своята мисль, какъ трѣгнаха хората съ голѣма кошница.

А. Цанковъ: Хората се подиграватъ съ всѣкиго, и съ Васъ не по-малко, и може да се подиграватъ нѣкои и съ авторитѣ на законопроекта. Но има ли го въ законопроекта?

М. Такевъ: По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители, амнистира се набѣдяването. Каква политика има въ набѣдяването? Ами че тѣ сж частни работи, тамъ нѣма политика. Най-послѣ, имаше още една бѣлѣжка: амнистиратъ се оскърбленията — статия 236, п. п. 1 и 6, и когато нашитѣ другари направиха възражение, че тия сж частни работи, тогава се ограничили само въ п. 3, че каква политика има тукъ? Декларацията на правителството казва, че ще се даде амнистия за политически и войнишки прѣстѣпления, но какво общо има тукъ съ интереситѣ на отечеството, че хората се набѣдявали, че се оскърбявали, живѣли въ конкубинатъ, правили фалшификация?

Т. Петровъ: Това е проектътъ на блока.

М. Такевъ: И така, г. г. народни прѣдставители, този проектъ, слѣдъ като доста-доста се поокастри, дойде въ онзи видъ, който е прѣдставенъ днесъ.

Азъ заявявамъ отъ свое име, като народенъ прѣдставителъ, че по принципъ не съмъ противъ законопроекта за амнистия, съ онѣзи разграничения, които азъ сторихъ тукъ, като дадемъ амнистия на онѣзи нѣколко хиляди души, осждени прѣзъ врѣме на войната, но издѣлжили наказанието си, като изключимъ подбудителитѣ, организаторитѣ, създателитѣ на катастрофата тамъ, на малката дупка при Добро-поле, и на катастрофата на Кюстендилъ, Рудомиръ, Дупница и София, като изключимъ и онѣзи, които съ орѣжие въ ржка трѣгнаха да погребватъ своето отечество, да измѣнятъ държавния строй — статия 99 п. 2, отъ общия наказателенъ законъ — както и онѣзи, които мирно, тихо, спокойно, въ топли стаи искаха да погребатъ своето отечество за своитѣ козни. Като изключимъ всички тѣзи гробокопатели на България, за останалитѣ момчета, за останалитѣ войници и граждани, които, наистина, сж жертва на негодитѣ на войната, на лошитѣ съвѣти, които сж жертва на дотегването, продължителността на войната — за всички тѣхъ ние амнистия ще дадемъ. Така разграничена амнистията, азъ съмъ убѣденъ, че тя ще съчетае вота на цѣлата Камара и можемъ да защитимъ принципа на авторитета на българското пра-

восждие и принципа да защитимъ дисциплината на нашата армия, безъ която България и утрѣ, както вчера, не може да сществува. (Ржкоплѣскане отъ либералитѣ и демократическата групи)

Х. Кабакчиевъ: Значи, правителството се опира днесъ на съюза между либералитѣ и демократитѣ. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Тишина, моля.

Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ние всички прѣдставяваме онова върховно тѣло въ държавата, което е натоварено отъ нашия основенъ законъ не само да създава и издава законитѣ, по които държавата се управлява, но така сжщо и да контролира изпълнителната власть за точното изпълнение на законитѣ. Тази бѣлѣжка е необходимо да се направи винаги, когато става въпросъ за една амнистия. Законитѣ се създаватъ отъ законодателната власть, слѣдъ като тя основателно и обстойно обсъди всички онѣзи обществени явления, за урегулиране на които е необходимо да се създадатъ извѣстни норми. Всичко това, което е прѣдвидено въ наказателния законъ, като наказателно правило, е създадено вслѣдствие на дългия, вѣковния опитъ на народитѣ, че извѣстни държавни институти трѣбва да се защищаватъ, извѣстни дѣяния на гражданитѣ трѣбва да бждатъ запрѣтени подъ страхъ на наказание. Нашиятъ наказателенъ законъ е обсъжданъ не само тукъ, въ Народното събрание, когато той е издаванъ, но неговитѣ правила сж обсъждани отъ всички цивилизовани народи, защото тѣзи правила не сж измислени само отъ насъ, а сж заети отъ наказателнитѣ закони на цивилизованитѣ държави. А това ще рече, че всичко това, което тамъ е прѣдвидено, е задължително за всички граждани, че запазването на тѣзи законодателни норми е необходимо за сществуването на държавата, за благополучието на народа и за неговия напредкъ.

Когато говоримъ за амнистия, това значи, че ние искаме да забравимъ извѣстни дѣяния, които законътъ запрѣщава, слѣдователно, ние искаме по извѣстни съображения да признаемъ, че това, което вѣковетѣ, вѣковниятъ опитъ на народитѣ е създавалъ, тѣзи правила, които той е намѣрилъ за нужни за благоденствието на народитѣ, въ извѣстно врѣме могатъ да бждатъ суспендирани, да признаемъ, че дѣянията, които въ тѣхъ сж били прѣдвидени, не сж заслужавали това наказание, което го има въ тѣзи правила. Ако е така, г. г. народни прѣдставители, трѣбва всички да признаемъ, че всѣка законодателна власть, която желае да даде една амнистия, която обсъжда единъ законопроектъ за амнистия, трѣбва да бжде извѣрдно прѣдпазлива, когато ще гласува тази амнистия. И тази амнистия ще бжде гласувана само тогава, когато тя се диктува отъ интереситѣ на цѣлия народъ, само тогава, когато чрѣзъ тази амнистия ще се защити благо на цѣлия народъ. Ако ли пѣкъ, наопаки, виждаме, че чрѣзъ една амнистия се защищаватъ интереситѣ само на извѣстни лица или на група личности, ако ние виждаме, че тази амнистия се изисква, не защото общото благо на народа и интереситѣ на държавата я изискватъ, а защото се изисква отъ извѣстенъ кръгъ граждани, било че тѣ самитѣ сж направили тѣзи закононарушения, било че тѣхни близки, роднини или приятели, сж ги направили, въ такъвъ случай дългътъ на единъ членъ на законодателното тѣло трѣбва да му диктува да отхвърли една такава амнистия. Народниятъ прѣдставителъ дава клетва да обсъжда всички законоположения и да дава гласъ по своята съвѣсть, по своето убѣждение, продиктуванъ отъ общото благо на народа — е казано въ конституцията. И така, г. г. народни прѣдставители, ще ми позволите, когато ще дамъ и азъ гласа си, когато ще изкажа мнѣнието на своитѣ приятели, да постѣпя по този начинъ — по своето дълбоко разбиране и по своята съвѣсть да разгледамъ законодателното прѣдложение, което ни се прѣдлага, и да прѣцѣня, дали то отговаря на общото благо на народа или чрѣзъ него се желае само да се опростятъ едни прѣстѣпления на извѣстни граждани или на извѣстна категория граждани, и, ако видя, че нѣкъждъ има такава категория, на която дѣлата биха могли да бждатъ опростени, да дамъ своето мнѣние; ако ли, обаче, видя, че въ цѣлостъ това прѣдложение, споредъ моето разбиране и споредъ моята съвѣсть, туря въ опасностъ интереситѣ на народа, да дамъ гласа си противъ.

Ние, г. г. народни прѣдставители, сме дали достатъчно доказателства, че не сме се ръководили въ своитѣ рѣ-

шения отъ лични, отъ партийни съображения, или отъ съображения на групата, но че ние сме били готови винаги да поддържаме едно мѣроприятие, прѣдставено отъ едно правителство, въ което ние не вземаме участие, ако намѣримъ, че това мѣроприятие е въ интереса на държавата, въ интереса на народа. Отъ нѣколко мѣсеци българската държава се управлява отъ едно правителство, неизхождащо отъ насъ, а изхождащо отъ блока, който прѣдставляваше по-напрѣдъ опозицията на правителството, което ние поддържаме; но вие сте свидѣтели въ колко случаи ние се съгласихме съ мѣроприятията, прѣдложени отъ това правителство. Ние не се поколебахме да одобримъ поведението на правителството на г. Малинова въ най-важния актъ прѣзъ неговото управление — примирението. Слѣдъ като чухме изложението на тогавашния министъръ-прѣдседателъ за онѣзи условия, при които е било сключено примирението, макаръ условията на това примирение да бѣха извънредно тежки и унижителни за България, ние, обаче, дадохме гласа си, съ който одобрихме поведението на правителството по примирението; ние одобрихме онзи дневенъ редъ, който днешниятъ министъръ-прѣдседателъ прѣдложи, като народенъ прѣдставителъ. Азъ считамъ, че за въ бѣдѣе историята ще счита като най-важенъ актъ на г. Малинова примирението. Ако ние, казвамъ, тогава, по своя съвѣсть и убѣждение, гласувахме доверіе на правителството, трѣбва да считате, че никой пътъ ние нѣма да се ръководимъ отъ партийни съображения, макаръ нѣкой пътъ да се обявяваме противъ единъ законопроектъ, неизхождащъ отъ правителството, но изхождащъ отъ блока, отъ който изхожда правителството. Ние слѣдъ това гласувахме и всички финансови мѣроприятия, прѣдложени както отъ г. Ляпчева, така сжщо и отъ г. д-ръ Данева, финансови мѣроприятия отъ огромно значение за страната, които налагатъ голѣми данѣчни тежести на народа; но, понеже ние считаме, че въ днешното положение, въ което се намира България, тия мѣроприятия сж необходими, ние дадохме добросъвестно своя гласъ. Ако, прочее, ние ще бждемъ принудени да се обявимъ противъ законопроекта, който сега ни се прѣдлага на разглеждане, нека бждатъ всички убѣдени и нека разбератъ, че нашата минала дѣйностъ доказва, че това ние го правимъ пакъ отъ нашего дълбоко убѣждение, че този законопроектъ не отговаря на общитѣ интереси на народа.

Г. г. народни прѣдставители! Колчемъ пъти е ставало дума за амнистия, винаги се е подхвърляло, че е необходима една амнистия, защото народътъ бѣше вкаранъ въ една война тежка, продължителна, въ една война, която е била противъ неговитѣ чувства. Това се е говорило отъ нашитѣ противници по-напрѣдъ, говори се и сега. Когато и по-напрѣдъ давахме поддржката си на кабинета на г. Радославова, ние така сжщо се ръководѣхме въ нашитѣ рѣшения отъ нашата съвѣсть, отъ нашитѣ убѣждения и отъ нашитѣ разбирания на висшитѣ интереси на отечеството. Може да говори кой каквото ще, може да хвърля кой каквито иска обвинения, историята ще бжде сждия на политиката на всички обществени групировки въ България, на всички политически партии. Ние сме толкова близо до събитията, щото не сме още въ състояние да рѣшимъ въпроса: кой е билъ правъ, кой е билъ кривъ. Има още множество дипломатически документи, има още много договори между чуждитѣ правителства, които намъ не сж извѣстни и безъ които правилна присѣда за политиката на тия политически партии не може да бжде произнесена. Такава присѣда ще може да бжде произнесена само тогава, когато всички дипломатически прѣписки между всички държави бждатъ издадени и ще имаме достатъчно материялъ да видимъ кой е билъ правъ и кой е билъ кривъ. Не е, обаче, излишно въ днешния моментъ, когато ще искаме да гласуваме прѣдлагаемата амнистия, да кажемъ нѣколко думи, не за да убѣдимъ нашитѣ противници въ правотата на нашето дѣло, защото мжчно можемъ да ги убѣдимъ, но за да се види, че въ направлението на политиката, която ние сме имали, ние пакъ сме се ръководили отъ интереситѣ на България, тъй както ние сме ги разбирали.

Г. Такевъ счита, че началото на днешната катастрофа се е поставило още на 23 юний 1913 г., когато е била провъзгласена една политика на сближение съ държавитѣ отъ Тройния съюзъ. Той оставя безъ внимание всичко, което се е минало по-напрѣдъ въ продължението на 40 години отъ живота на България и счита, че началото на сегашнитѣ нещастия на България е датата 23 юний 1913 г. Г. г. народни прѣдставители! Още е голѣмъ въпросъ, дали, ако на 23 юний 1913 г., сжщия още день, държавниятъ глава, бившиятъ царъ Фердинандъ, бѣше възприелъ политиката на тогавашната либерална концен-

трация, щѣше да послѣдва катастрофата отъ 1913 г., защото моето дълбоко убѣждение, основано на изучаванията на всички фактори и събития, които се разиграха прѣдъ насъ прѣзъ 1912 и 1913 г., е, че ако бѣше се прѣварило съ образуването кабинетъ отъ либералната концентрация съ 5—6 дена, ако това бѣше станало на 23, 24, 25, 26 юний, още имаше врѣме да бжде избѣгната катастрофата отъ 1913 г. Но характерътъ на бившия царъ Фердинандъ, неговата нерѣшителностъ въ сждбоноснитѣ моменти, неговото колебание, неговото очакване винаги да дойде работата до такъвъ край, когато е мжчно да се помогне, докара положението до тамъ, че, вмѣсто на 23 юний 1913 г. да каже „да“ или „не“, възприема ли новото направление на политиката на либералната концентрация или ще кара докрай и окончателно политиката на бившето тогава правителство, замедли въпроса съ цѣли 10 дена и докара, казвамъ, положението до тамъ, че вече нѣмаше възможностъ да се направи нищо друго, освѣнъ да се поиска примиріе и миръ, какъвто бѣше този въ Букурещъ. Но това не е главниятъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители. Главниятъ въпросъ е тамъ, че нещастията на България датирайтъ не отъ тая година, не отъ прѣди 5, не отъ прѣди 10 години, а отъ прѣди 40 години. Не ние ви вече говоримъ за грѣшки, извършени отъ европейската дипломация, не. Говорятъ го силни умове и велики хора оттамъ, принадлежащи на сжщитѣ тия велики нации. Нѣмаме ли ние вече толкова извѣстни писатели френски, италиански и английски, които признаватъ, че Берлинскиятъ конгресъ бѣше една въпиюща неправда спрѣмо България и българския народъ? Малко ли сж тия писатели, за да има нужда ние да говоримъ това нѣщо? Общопризната истина въ европейската дипломация днесъ-заднесъ е, че Берлинскиятъ конгресъ, който раздѣли България на три части, онеправда българския народъ и му нанесе една жестока неправда, е билъ първоизточникътъ на всички бъркотии въ Европа оттогава досега, е билъ причина на всички войни, които сж станали оттогава досега на Балканския полуостровъ, а така сжщо и на сегашната велика всесвѣтска война. Защо тогава да обвиняваме само себе си или една частъ отъ насъ, българитѣ?

Защо да не разберемъ работата, да видимъ какъ е и да я кажемъ прѣдъ очитѣ на всички, да кажемъ прѣдъ цѣлия свѣтъ тая истина, за да бждемъ чути и разбрани и за да знаемъ, че само тогава можемъ да добиемъ извѣстна правда, ако, като признаемъ своитѣ грѣшки и, въ извѣстни случаи, своята вина, покажемъ направо тѣхнитѣ грѣшки и отговорности? Ако на Берлинския конгресъ бѣше утвърденъ мирниятъ договоръ между Турция и Русия — Санъ-Стефанскиятъ договоръ — и бѣше освободена България цѣлокупна, въ нейната цѣлостъ, никакви войни на Балканския полуостровъ нѣмаше да има: нѣмаше да има сръбско-българската война прѣзъ 1885 г., нѣмаше да има и балканската война прѣзъ 1912 г., нито съюзнишката въ 1913 г., нито — азъ ще го кажа съ пълно убѣждение, съ пълна вѣра въ правотата на своитѣ думи — нѣмаше да има и сегашната всесвѣтска война. Но само въ берлинския ли договоръ, г. г. народни прѣдставители, е вината на европейската дипломация? Ние имаме редъ грѣшки слѣдъ това на тази дипломация, която, ако бѣше изпълнила задълженията, поети отъ нея самата тогава, когато ние нѣмахме никакъвъ гласъ, когато не можехме да се застъпимъ никакъ за себе си, нѣмаше да има тѣзи войни и тѣзи нещастия. Длъжностъ бѣше на самата европейска дипломация, тържествено приела въ берлинския договоръ чл. 23, споредъ който трѣбваше да се въведатъ реформи въ новоосвободенитѣ части на България по подобие на критскитѣ реформи, т. е. да се даде автономия на Македония и Одринско, да изпълни тѣзи задължения. Слѣдъ това иде цариградската конференция въ 1880 г., която тоже не направи нищо, за да отстрани онѣзи грѣшки, които бѣха допустнати отъ европейската дипломация и които фатално водѣха къмъ войни и размирици на Балканския полуостровъ. Но и то се мина, г. г. народни прѣдставители. Най-сетнѣ, дойде едно врѣме, когато, слѣдъ редъ кървави борби, слѣдъ хиляди жертви, които се дадоха прѣзъ многократнитѣ възстания въ Македония и Одринско, дойде врѣме, казвамъ, когато българскиятъ народъ, въ лицето на неговото правителство, се съгласи да държи пълна коректностъ спрѣмо нашата съсѣдна империя, да ограничи всѣкакви четнически и възстанически движения въ Македония, но съ условие, щото европейскитѣ сили сами, по своя инициатива, да въведатъ едни реформи въ Македония, които да дадатъ сносенъ животъ на тамошното българско население. Тая бѣше ехотата отъ 1904 до 1908 г. Нѣма защо да припоптарямъ хода на тогавашнитѣ реформи. Спомнете си, че тѣзи реформи се почнаха отъ най-ограничени размири и постепенно-посте-

ценно вървѣха къмъ пълна автономия. Ще отбѣлѣжа въ скобки, че, по настояването на тогавашната руска дипломация, Одринско се изключи отъ реформената акция. Руското правителство тогава рѣши да даде своето съгласие за мюлхетските реформи, съ изрично условие, че Одринско ще се изключи отъ сферата на реформената акция.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това бѣше въ кръга на политиката на царизма къмъ Цариградъ.

К. Панайотовъ: Тѣй. Но, така или иначе, българското правителство тогава се съгласи да се добиятъ реформи по единъ миролюбивъ начинъ, за да се умиротвори Балканският полуостровъ.

А. Крушковъ: Договорътъ съ сѣрбитъ.

К. Панайотовъ: Вие си спомняте, че тѣзи реформи наистина докараха едно сносно положение на българското население въ Македония, и ние чувствувахме, че дѣйствиелно постепенно ще се дойде до една автономия на Македония. Даже тогавашното правителство имаше изричното увѣрение на английския кралъ, при когото нашиятъ бившъ царъ Фердинандъ бѣше на гости въ 1906 г. Той ни донесе тогава и изричното увѣрение на английското правителство, въ съгласие съ другитъ правителства, да бѣде увѣрено българското правителство, че на Македония постепенно ще се даде пълна автономия, но ни казваха: трѣбва търпѣние отъ ваша страна, защото прѣдъ Турция така трѣбва да се дѣйствува — изеднѣжъ не може всичко да се вземе, трѣбва малко по малко да искаме, и пълни реформи ще се дадатъ на Македония. И ние търпѣхме. Но дойде младотурскиятъ прѣвратъ въ Цариградъ, и въ Турция се провъзгласи прочутиятъ хуриетъ, т. е. обявиха, че всѣка реформена акция е излишна, защото турското правителство обявява вече конституция за всички народности и пълна свобода и братство за всички народности. Европейската дипломация дали се излъга, дали желаше нарочно да се отърве отъ реформената акция, то насъ не ни интересува, но, въ всѣки случай, европейската дипломация повѣрва на това общание на младотурското управление, вдигна органицитъ на своето реформено дѣло въ Македония и прѣдостави реформирането на цѣлата държава на турското правителство. Ние, българитъ, които сме теглили 500 години робство подъ Турция, които познаваме много добръ турското управление, които знаемъ, какво значение имаха и прочутиятъ хати-хумаюнъ, и прочутиятъ хати-шерифъ, които даваха сѣщо така конституции на всички народности въ държавата, но които никои пѣтъ не бѣха изпълвани, за насъ бѣше ясно, че европейската дипломация прави една колосална грѣшка, като се отказва отъ реформената акция, защото знаехме, че старото управление въ Турция ще се продължи. Така и стана. Г. г. народни прѣдставители! Това вамъ ви е извѣстно. Почна се пакъ прѣслѣждане на българското население въ Македония, почна се прилагането на ози принципъ, който младотурското правителство нарече отоманизиране на всички народности въ Отоманската империя, обаче това отоманизиране се приложи само къмъ българитъ и арменцитъ, като правителството въ това отоманизиране се ползуваше отъ помощта на сѣрбски и грѣцки чети за умаломощаване на българското население въ Македония. Очевидно е, че мирътъ на Балканския полуостровъ не можеше да настѣпи. Вие си спомняте нашия конфликтъ тогава. Турското правителство отказа да приеме нашия прѣдставителъ Иванъ Стефановъ Гешовъ на единъ приемъ, който на шега се нарече „пиялъкъ неселесе“, което отказване докара оттеглянето на нашия прѣдставителъ отъ тамъ и което, най-сетнѣ, се свърши съ провъзгласяването на нашата независимостъ прѣзъ 1908 г. Тази независимостъ бѣше провъзгласена не отъ насъ, а отъ нашитъ замѣстници. Бѣше врѣме, когато имаше голѣмо набѣлгане върху насъ, когато ние управлявахме България, да обявимъ тази независимостъ. Много се желаше тогава на бившия царъ Фердинандъ, щото още ние да обявимъ тази независимостъ. Ние, обаче, считаме, че не е въ интереситъ на България да се обяви независимостта дотогава, докогато ние имаме още сѣнародници подъ властта на Турция. Тази бѣше нашата политика, и тя се заключаваше въ това: да можемъ да достигнемъ една автономия на Македония, Македония да се самоопредѣли, да се види каква е тази Македония, и тогава ще видимъ, ще обявяваме ли или не независимостта, защото смѣтахме, че нашето положение, като васална държава, даваше ни възможностъ по право да се мѣсимъ въ вѣтрѣшнитъ дѣла на Турция, защищавайки интереситъ на нашитъ сѣнародници, и никои пѣтъ насъ не можаха да ни кажатъ, че вие се мѣсите въ една чужда държава, даваше ни възмож-

ностъ и да сключимъ по-изгодни търговски договори и конвенции, защото отстъпникитъ, които се правѣха отъ Турция сѣрвоу нашия вносъ, се правѣха като на една държава, сѣставна частъ отъ Турската империя. Но, така или иначе, въ 1908 г. се провъзгласи независимостта и влѣзохме въ конфликтъ съ Турция. Този въпросъ впоследствие се уреди. Дойде 1912 г. Въ управлението тогава бѣха Народната и Прогресивната партии, партии принципиални противници на нашата политика. Тѣ, обещайки положението отъ своя точка зрѣние, по своя съвѣстъ и убѣждение, възприеха една друга политика, политика на сближение съ Сѣрбия и Гѣрция, политика на постижение на нашитъ национални идеали — обединението на българския народъ — подъ закрилата на руската дипломация. Било е врѣме, когато и намъ отъ Сѣрбия сѣ ни правили прѣдложение за обща политика въ Македония. Ние, обаче, такова сътрудничество отказаме, защото по койъ начинъ не се съгласихме да приемемъ не само подѣлбата на Македония по единъ договоръ, но даже не се съгласихме да приемемъ и сфера на влияние въ Македония. Ние бѣхме съгласни да се работи съ общи усилия за автономията на Македония, като се прѣдостави на Македония правото да се самоопредѣли сама каква страна е. Обаче сѣрбитъ тогава не се съгласиха и затова договоръ между тѣхъ и насъ не се сключи. Ние, обаче, бѣхме готови да дадемъ на сѣрбския народъ, като на народъ еднороденъ, като на народъ братски, съсѣденъ, всичката подкрѣпа, когато нему е необходима такава, за да води борба съ сѣсѣдната могѣществена Австроунгарска империя. Сѣлскаха се икономическитъ интереси на Австро-Унгария и Сѣрбия. Сѣрбия бѣше въ икономическа зависимостъ отъ Австро-Унгария. Нейниятъ жизненъ интересъ и диктуваше да се отърве отъ тази икономическа зависимостъ и тя се опита да се отърве. Тя срещна отъ наша страна пълно съчувствие, пълна братска помощъ. Съ единъ митнически договоръ ние дадохме на Сѣрбия всички възможни облаги и всички срдѣства за борба срѣщу Австро-Унгария. Вие си спомняте, г. г. народни прѣдставители, че този договоръ можа да бѣде държанъ въ тайна до деня, когато той бѣше внесенъ въ нашата Камера за одобрение. Вие си спомняте пакъ така сѣщо, че тогавашната Камера, която се състоеше отъ голѣмо болшинство на нашата партия, съ аklamация одобри митническия сѣюзъ между Сѣрбия и България. Но вие си спомняте какво незадоволствие имаше тогава въ Австро-Унгария противъ този договоръ. И спомняте си пакъ така сѣщо, че сѣрбското правителство не се рѣши даже да го внесе въ Скупщината, както изрично гласѣше единъ членъ отъ този договоръ, че въ единъ день ние ще внесемъ този договоръ тукъ, у насъ, а на другия день тѣ ще го внесатъ и приематъ. Ние го внесохме и приехме, а тѣ не се осмѣлиха даже да го внесатъ. Отъ това може да се заключи, че ние, прѣдставители на друго едно политическо течение въ България, отколкото бѣше течението на русофилскитъ партии, ние, когато бѣше необходимо да се даде помощъ на единъ славянски народъ, на единъ братски народъ, ние тази помощъ я дадохме и я дадохме противъ ози държава, въ симпатии къмъ която ни обвиняваха, въ поддържане политиката на която на Балканския полуостровъ ни обвиняваха. Това ще служи за доказателство и за миналото, и за сега, и за бъдещето, че ние никога не сме се ръководили отъ симпатии или антипатии къмъ Австро-Унгария, но винаги сме се водили отъ добръ разбранитъ интереси на българския народъ. Защото ние считаме, че когато даваме помощъ на Сѣрбия да се изкопчи отъ икономическата зависимостъ на Австро-Унгария, то е въ сѣщото врѣме и въ интереса на България, защото България привличаше голѣма частъ отъ трафика на Сѣрбия прѣзъ насъ, а отъ това ние не можехме, освѣнъ да печелимъ. И когато ние за единъ икономически интересъ бѣхме готови да отидемъ противъ интереситъ на Австро-Унгария, колко повече ние сме били готови да отидемъ винаги противъ нейнитъ интереси, ако това се диктуваше отъ националнитъ интереси на българския народъ. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, било е врѣме и въ миналото, на което дълженъ съмъ да напомня, когато българското правителство е напомняло на австроунгарското, че когато се касае за интереситъ на нашата националностъ въ Македония, тамъ думата имаме ние, че ние можемъ да бѣдемъ приятели съ Австро-Унгария, можемъ да се ползуваме отъ тѣхната поддържка, но когѣмъ стане дума за Македония, тамъ гласътъ е нашъ. Два сѣ такива случайтъ, когато ние дадохме на Австро-Унгария да се разбере, че нейнитъ аспирации за слиянето ѝ къмъ Солунъ, нейниятъ принципъ на *drang nach Osten* ще срещне винаги отпоръ въ всѣко едно българско правителство. Тѣзи случаи сѣ, когато въ 1894 г.

се дадох, поради ултимативната нота на тогавашното българско правителство, берахитъ за македонскитъ епархии и когато официозната австроунгарска преса натекна на българското правителство, че то отива много далеч въ защита интереситъ на македонското население и въ намисането въ вътрѣшнитъ дѣла на турската империя, тогавашниятъ официозъ на българското правителство в. „Свобода“ отговори съ една рѣзка статия, въ която напомни на Австро-Унгария, че когато се касае до Македония, тѣ трѣбва да знаятъ, че България е считала, че Македония е била, е и ще бѣде нераздѣлна частъ на живото тѣло на България. Тогава тази статия възбуди едно голѣмо неудоволствие въ австроунгарската дипломация и прѣдизвика падането на Стамболова. Въ 1906 г., въ връмето на едно нападение на турски войски въ Кюстендилския окръгъ, когато стана едно спрѣчване между насъ и турското правителство, което безъ малко щѣше да докара въпроса до война, тогазъ въпросътъ за война и миръ лежеше на косъмъ, и когато се повдигна въпросътъ, че Македония може да бѣде окупирана отъ австроунгарски войски, тогавашното българско правителство даде на Австро-Унгария да се разбере, че ако австроунгарски войски прѣминатъ границитъ на Санджака и настѣпятъ ютсамъ Митровица въ Македония, тамъ австроунгарскитъ войски, заедно съ турскитъ, ще срѣщнатъ и българскитъ. Това бѣше единъ жестъ рѣшителенъ, съ който пакъ ние показаме, че когато се касае до висшитъ интереси на българския народъ, нашата партия винаги е готова да защитава тия интереси и противъ поплѣзновенията на австроунгарската дипломация.

Искамъ да кажа, че ако въ нашата дѣятелностъ, било когато сме били въ управлението на страната, било когато сме били въ опозиция, се вижда, че ние сме били готови да защитаваме интереситъ на България тѣи, както ние ги разбираме, прѣтивъ поплѣзновенията на руската дипломация, ние това не сме го правили заради това, че сме се движили отъ нѣкои чувства на русофобство или на умраза или неблагоприятностъ спрѣмо Русия, а заради това, че сме се движили отъ добръ разбранитъ интереси на българския народъ.

I. г. народни прѣдставители! Въ 1912 и 1913 г. политиката на постигане нашия националенъ идеалъ, въ съгласие и съюзъ съ Сърбия и Гърция и подъ покровителството на руската дипломация, респективно на дипломацията на Антантата, бѣше опитана. Цѣлиятъ български народъ, безъ разлика на партии и убѣждения, даде подкрѣпата си на тогавашното правителство. Партиитъ тогава сѣхъ знамената си и имаше само едно знаме — знамето на постижението на българския идеалъ — обединението на българския народъ. И тогава българскитъ народъ даде всичко, което зависѣше отъ него: и имотъ, и спокойствие, и кръвъ, и животъ. Но свърши се съ едно нещастие. Кой отъ васъ мислѣше, г. г. народни прѣдставители, че толкова скоро ще настѣпи великата европейска война и пакъ ще се открие прѣдъ насъ великиятъ въпросъ за нашето съществуване: да се обединимъ или не, да се помѣчимъ пакъ да добиемъ обединението си или не? Увѣренъ съмъ, че никой отъ васъ не е прѣдполагалъ, че само една година слѣдъ нашето национално нещастие ще настѣпи великата европейска война. И тя настѣпи не по вината на българския народъ. Най-малко ние имаме интересъ да се постави пакъ на сцената балканскитъ въпросъ, защото ние бѣхме уморени отъ двѣ войни, ние не бѣхме успѣли още да заякнемъ, да си съберемъ силитъ, защото ни дѣлѣше само една година връме отъ нашата демобилизация до общоевропейската война, и ние не направихме нищо, за да прѣдизвикаме тази война. Впрочемъ, за виновницитъ на сегашната война могатъ да се водятъ прѣпирни, колкото е угодно. Никой, обаче, не смѣе да обвини българския народъ, че той е причината за онзи великъ катаклизъмъ, който раздвижи почти цѣлия свѣтъ и който хвърли едни срѣщу други 9/10 отъ народитъ на земята и който стана причина да се пролѣе кръвта на милиони хора и да се изхарчатъ стотици милиарди народно богатство на всички народи. Могатъ да кажатъ, че причината на войната е Сърбия, която допусна въ себе си агитациитъ на „Народна отбрана“, членовѣтъ на който дадохъ срѣдства и възможностъ да се извърши сараевскитъ атентатъ; могатъ да обвиняватъ австрийската дипломация, която имъ поиска известни гаранции за непотаряването на подобни атентати и, като видѣ, че нѣма да бѣдатъ приети тѣзи гаранции, не направи отстъпки отъ тѣхъ; могатъ да обвиняватъ дипломатиитъ на държавитъ отъ Антантата, отъ едната или отъ другата страна, обаче вина въ това отношение не може да се хвърли върху българския народъ. Въ това отношение ние прѣдъ всички народи воюващи и неутрални, можемъ да излѣземъ съ

открито чело и да кажемъ, че ние въ тѣзи велики нещастия не носимъ никаква вина. Прѣдъ насъ се изправи въ 1915 г. въпросътъ: връме ли е да се намѣсимъ ние въ войната, за да достигнемъ своитъ национални цѣли, или не? Въ болшинството на мнѣнията споръ нѣмаше, че ние трѣбва да вървимъ на едната или другата страна, защото съ скръстени рѣцѣ ако стоимъ, нѣма да получимъ нищо.

И. Желевъ: Нѣмаше да ни дойде катастрофата.

К. Панайодовъ: Имаше, обаче, известна група хора, които настояваха да пазимъ неутралитетъ на всѣка цѣна. Обаче въ болшинството си и политическитъ партии, и общественото мнѣние въ България се изказа доста ясно...

И. Желевъ: Голѣма лъжа е, че общественото мнѣние се е изказало въ полза на намѣсата.

К. Панайодовъ: ... че, за да постигнемъ нашитъ национални задачи и цѣли, за да постигнемъ нашето обединение, ние трѣбва да вземемъ страната на една отъ групировкитъ.

И. Желевъ: Вие не искахте тогава да чуete общественото мнѣние. Или много забравяте, или искате да забравите.

К. Панайодовъ: Въпросъ се явяваше коя страна трѣбва да вземемъ. Ние, обаче, не рѣшихме така бързо тоя въпросъ, коя страна да вземемъ, безъ да вземемъ подъ внимание всички обстоятелства. Ние имаме връме цѣла година да се приготвяваме и да мислимъ. Ние не само мислѣхме, ние дадохме цѣла година връме да мислятъ и тѣзи, отъ които зависѣше да ни привлѣкатъ на своята страна. Нѣма защо да забравяме събитията, г. г. народни прѣдставители, и, най-главното, нѣма защо да ги криемъ. Скоро, вѣроятно, ще бѣде разрѣшенъ въпросътъ и по отношение на насъ и само истината, ако я кажемъ, може да ни помогне, само ако ние бѣдемъ откровенни, рѣшителни, да кажемъ: ето отъ какво ние сме се движили, когато сме рѣшавали да се обявимъ на тази страна — само тогава ние можемъ да извоюваме нашитъ правдини. Ако ние отидемъ да поддържаме, че чувствата на народа сѣ били таквизъ, а правителството е взело друго рѣшение, съ това ние не си помагаме, защото отъ такива или онаквива чувства никой нѣма да се ржководи, а всѣки ще оправдае или осѣди една постѣпка въ зависимостъ отъ това, какъ тя е била обсъждана, отговаряла ли е тя на интереситъ на народа или не е отговаряла.

Нека си припомнимъ, г. г. народни прѣдставители, събитията прѣзъ 1914 и 1915 г. Поведението на дипломатитъ на съюзнитъ държави, както прѣзъ връме на прѣговоритъ въ Лондонъ, така сѣщо и въ Букурещъ, ни убѣди, че тѣ защитава и фаворизиратъ повече нашитъ противници, отколкото насъ. Нашиятъ споръ съ Сърбия по отношение арбитража можеше да бѣде рѣшенъ въ една недѣля, можеше да бѣде рѣшенъ още прѣзъ м. декемврий или м. януарий, когато въ Сърбия се повдигна въпросъ за ревизията на договора. Нашиятъ съюзнически договоръ бѣше сключенъ подъ поржчителството на руската дипломация. Въ този договоръ съществуваше клауза, споредъ която нашиятъ споръ, въ случай че възникне, трѣбва да бѣде подложенъ на арбитража на руския императоръ.

И. Желевъ: Това работа на анкетната комисия ли е или на законопроекта за амнистията?

К. Панайодовъ: Нашето правителство тогава добросъвѣстно и лоялно — това ви го заявявамъ азъ, а не да ви го говорятъ тѣ — обяви, че е готово да се подчини на рѣшението на арбитража, на руския царъ, каквото и да бѣде то. То можеше даже да ни ошети, но ако си бѣше казалъ думата рускиятъ императоръ, министритъ, които седѣха тогава тукъ, щѣха да я приематъ, съюзнишката война нѣмаше да има и балканскитъ съюзъ щѣше да ожде запазенъ. Нека дойде тукъ нѣкой прѣдъ насъ да ни оправдае поведението на руската дипломация тогава, въ всякия споръ между насъ и Сърбия, по ревизията на договора. Този споръ се продължи не день, не два, не недѣля, той продължи мѣсець. Какво би трѣбовало да направи една разумна дипломация, която искаше да запази балканския съюзъ? Тя не можеше да направи това нѣщо, освѣнъ чрѣзъ запазването и точното изпълнение клаузитъ на съюзнишкия договоръ. Защото, за да искашъ да запазишъ единъ съюзъ, безъ да искашъ да запазишъ договора, това е абсурдъ. Това не е било, нѣма и да бѣде. За тѣхъ-трѣбваше да бѣде ясно, че не наложатъ ли на Сърбия точното изпълнение на договора, балканскитъ съюзъ не може да съществува, че този съюзъ ще се раз-

падне. Тѣ, обаче, не направиха нищо. За голѣмо съжаление, не направиха нищо не само руската дипломация, но не направиха нищо и дипломатичнѣ на съюзницѣ на Русия държави — Франция и Англия. Че руската дипломация винаги е водила тукъ, въ България, една политика перадумна, недовѣрна, една политика пристрастна въ полза на сѣрбитѣ, по това тукъ толкова е говорено, толкова е писано, щото нѣма какво да се повтаря. Но за насъ обидното и странното бѣше, че дипломатичнѣ на великитѣ държави Англия и Франция не се наложиха на руската дипломация тукъ, на Балканския полуостровъ, и не я заставиха тя да вземе въ рѣшѣнѣ си сѣдбата на балканския съюзъ и да наложи на Сѣрбия изпълнението на договора. Но сега се оказва, че за нещастieto на България прѣзъ онова врѣме е имало споразумѣние между държавитѣ отъ Антантата, щото рѣшающата дума на дипломатията на Антантата на Балканския полуостровъ да я има Русия, тя да я каже; и тѣ, види се, не сѣ могли да се противопоставятъ на руската дипломация. И понеже Русия, рѣководена отъ свои собствени съображения, прѣдостави рѣководството на своята политика на Сазонова въ Петербургъ и на Хартвига въ Бѣлградъ, ти отиде противъ нашитѣ интереси, отиде противъ балканския съюзъ, не направиха нищо, за да запази балканския съюзъ, и този балкански съюзъ пропадна чрѣзъ съюзнишката война.

Кой бѣше причината, за да се дойде до една война съ Сѣрбия? Едни обвиняватъ насъ, ние обвиняваме сѣрбитѣ. Едни обвиняваха царя, други обвиняваха Сазова, трети обвиняваха г. Данева и т. н. Днесъ г. Такевъ ни напомни, че въ края на обемистия томъ отъ доклада на анкетната комисия е било казано, че виновникъ на съюзнишката война е билъ бившиятъ царъ Фердинандъ.

Т. Петровъ: И тогавашното правителство.

К. Панайодовъ: Г. г. народни прѣдставители! Този докладъ е писанъ отъ членове на нашата концентрация. Този докладъ бѣше издаденъ още тогава, когато царъ Фердинандъ царуваше въ България. Вие, прочее, ще признаете, че хора, изходящи отъ нашата политическа партия, отъ нашата политическа група, отъ концентрацията, имаха смѣлостта въ единъ докладъ да кажатъ въ очитѣ на царя, че той е билъ виновникътъ за прѣдизвикването на войната, че заповѣдта, която е била дадена за почване на войната, е изхождала отъ него. Е добръ, вие тогава ще признаете ли доблестта на тѣзи партии да кажатъ това нѣщо въ очитѣ на царя, или не? Тогавъ признайте, г. г. народни прѣдставители, че въ нашата политика ние не сме се рѣководили отъ съображения на уваждане на държавния глава, а сме се рѣководили отъ интереситѣ на България, тъй както ние сме ги разбирали.

М. Такевъ: Никой не ви обвинява въ противното.

К. Панайодовъ: Да, азъ не казахъ това нѣщо. Прѣди още да пламне европейската война, тукъ, въ Камарата, се повдигна въпросъ за заемъ, за който напомни и г. Такевъ. България слѣдъ двѣтъ войни се нуждаеше отъ заемъ, за уреждане на висящитѣ си дългове. България тогава не отиде да се хвърли въ обятията на централнитѣ сили, само рѣководима отъ своитѣ политически убѣждения и безогледно; не. По-напрѣдъ българското правителство се обърна къмъ държавитѣ отъ Антантата, обърна се къмъ Франция, тамъ, дѣто ние бѣхме сключвали и по-напрѣдъ, заеми. Обаче, спомнете си, г. г. народни прѣдставители, че тогава отъ Парижъ отказаха да ни дадатъ заемъ, и ни отказаха не затова, че нѣматъ довѣрие у насъ, не затова, че ние не искаме да имъ гарантираме изплащането на паритѣ, които ще ни дадатъ на заемъ, не заради това, че тѣ нѣматъ пари, че паричната пияца е неудобна да се сключи заемъ. Пойскаха ни политически гаранции; казаха ни: „Идете въ Петербургъ, искайте отъ тамъ да ви дадатъ политически гаранции и тогава елате при насъ — тогава ние ще видимъ ще ви дадемъ ли или нѣма да ви дадемъ пари“. Тогавашното правителство, понеже имаше належаща нужда отъ заемъ, отъ пари, се отнесе къмъ Петербургъ, и поиска да узнае, като какви гаранции ще ни се поискатъ, за да даде Франция искания заемъ. Азъ ви напомнямъ, че тогава отъ Петербургъ ни се поиска като политическа гаранция подновяването на съюзния договоръ съ Сѣрбия и Гърция. Азъ питамъ, г. г. народни прѣдставители: да не бѣхме на властъ тогава ние, да не бѣше правителството на Радославова, да бѣше друго правителство, да бѣше правителството, което бѣше сключило съюзъ прѣзъ 1912 г., би ли се рѣшило то, за да получи заемъ отъ Парижъ, да поднови съюза съ Сѣрбия и Гърция, безъ всѣкакво удовлетворе-

ние за нашитѣ национални аспирации въ Македония, въ Одринско и Добруджа? Би ли се рѣшило на това едно правителство, изходяще отъ нашитѣ противници? Азъ съмъ увѣренъ, че не, по никой начинъ. И да би дошълъ нѣкой отъ тѣхъ да ми каже: „Ние бихме дали тая гаранция“, азъ ще му кажа: не, извинете ме, и вие такава гаранция не бихте дали. Ако бѣха взели тогава да разрѣшатъ нашия споръ, да отстранятъ неправдата, която ни наложиха въ Букурещъ, да ревизиратъ букурещкия договоръ и да ни дадатъ припадающитѣ се наши земи — наше право, признато съ прѣдидущи договори — ние бѣхме готови, тогава можехме да отидемъ да вземемъ пари отъ Парижъ, като дадемъ и необходимитѣ гаранции. Но отъ насъ искаха гаранция безрезервна, безусловна, чисто и просто: „Вие ще вземете пари отъ Парижъ, ако подновите балканския съюзъ“. Е, г. г. народни прѣдставители, това ние не можехме да направимъ, а увѣренъ съмъ, че не можеше да го направи и никое българско правителство. Какво трѣбваше да прави тогавашното българско правителство прѣдъ наличието на въпнищата нужда отъ заемъ въ странство? Да отиде да се обърне къмъ онѣзи държави, отъ които и другъ пътъ е получавало заемъ — правило е, ако си спомнимъ добръ, 2 или 3 заема — т. е., къмъ Германия и Австро-Унгария. Тогавъ защо правителството е отишло да иска заемъ отъ тѣхъ? Затуй ли, че то прѣдварително е било рѣшило да върви съ тѣхъ, или не? Не. Азъ мисля, че е доказано, че е ясно, какво тогавашното правителство отиде да дири пари на заемъ отъ Германия и Австро-Унгария, заради туй, защото Франция не ни даде заемъ, защото не можехме да ѝ дадемъ политически гаранции. Азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че това бѣше една колосална грѣшка на тогавашната политика на Антантата. Вие си спомняте, че тогава отпуснаха заемъ на Гърция, отпуснаха заемъ и на Сѣрбия, отпуснаха заемъ даже на Турция, а отказаха заемъ само на насъ. Е добръ, единъ българинъ, който гледа на събитията тъй, както сѣ, който не гледа на събитията съ прѣдубѣждение, какво заключение ще си направи? Въ врѣме на войната не ни подкрѣпиха, въ врѣме на прѣговоритѣ за миръ не ни подкрѣпиха, турцитѣ ни нападнаха, въпрѣки условията на лондонския договоръ, сключенъ подъ покровителството на английското правителство — не ни подкрѣпиха. . . .

С. Златевъ: Г. Панайодовъ! За амнистията ще кажете ли нѣщо тази вечеръ?

К. Панайодовъ: Ще кажа. — . . . искаме заемъ — не ни отпускатъ. Излиза, че дипломатията на Антантата, рѣководена отъ свои съображения, работи противъ насъ и въ полза на нашитѣ неприятели. Азъ говоря това, г. г. народни прѣдставители, за да се види, че ако ние сме направили една стѣпка на една страна и ако биха могли да ни кажатъ, че ние сме направили една погрѣшна стѣпка, ние сме въ правото си да кажемъ на рѣшителитѣ на нашитѣ сѣдбини: и вие отъ ваша страна направихте грѣшки, които дадоха основание на тогавашното правителство да направи своята стѣпка. Слѣдъ това, въ врѣме на едногодишното продължение на европейската война, дадохме възможностъ на правителствата на Антантата да ни привлѣкатъ на своя страна, да разрѣшатъ справедливо нашия споръ съ бившитѣ ни съюзници; ставаха прѣговори, ставаха приказки, писаха се и въ нашата и въ тѣхната преса много нѣща, прѣдлагаха се комбинации, но ние нѣмахме нито едно сериозно писмено прѣложение, прѣдставляващо извѣстна гаранция, че нашитѣ интереси ще бѣдатъ защитени. И има хора — тѣхни хора, подданица на държавитѣ отъ Антантата — които още отъ тогава казваха, че България е толкова лъгана, толкова е патила, толкова е теглила, че тя вече не може да се движи въ своята политика само отъ едни приказки, отъ едни големи обещания, че тя непрѣмѣнно ще иска извѣстни гаранции, сериозни, сигурни, гаранции реални. Е добръ азъ читамъ: въ продължение на цѣла година имаше ли една каква да е реална гаранция посочена намъ, на българитѣ, която да ни убѣди, че, отивайки на страната на Антантата, ние ще реализираме съ сигурностъ нашитѣ национални задачи? Не и не. Такава гаранция ние нѣмахме и, както ви казахъ — не азъ ви го говоря, хора отъ Антантата го говорятъ — България тогава, въ онуй положение, безъ реални гаранции, не можеше да отиде на страната на Съглашението, защото тя бѣше лъгана, измамвана нееднократно. Не само това, г. г. народни прѣдставители! Имаше положителни факти, които ни показваха, че е невъзможно даже да реализираме нашитѣ национални идеали, ако отидемъ съ Антантата. Защо? Защото спорътъ между кралъ Константинъ и Венизелосъ изкара на явѣ, че въ никой случай

Гърция нѣма да ни отстъпи доброволно това, за което ние претендираме — Сърско, Кавалско и Драмско — защото тогава, когато Венизелосъ се съгласи на тая отстъпка, той падна. Кралътъ и всички други мѣрдажни фактори въ Гърция не се съгласиха и Венизелосъ падна по този поводъ, защото той бѣше съгласенъ на единъ компромисъ, ако Гърция получи като компенсация отъ Мала-Азия земигѣ, населени съ гърци, Гърция да отстъпи на България* Сърско, Драмско и Кавалско.

И. Желевъ: Ама Вие по амнистията ли говорите или по вашата политика?

Нѣкой отъ земледѣлската група: Оставете Венизелосъ.

К. Панайотовъ: По този поводъ падна Венизелосъ. Вие си спомняте, че всички опити на Антантата да убѣди сръбското правителство да направи отстъпки на България въ Македония сръбнаха рѣшителенъ отказъ. Това убѣждаваше пакъ българското правителство, че Сърбия доброволно нѣма да отстъпи Македония на насъ. А това показваше, че даже отишли на страната на Антантата, ние въ края на краищата пакъ рискувахме да имаме една война съюзнишка съ нашитѣ комшии, защото тѣ отказваха да признаятъ доброволно . . .

А. Ботевъ: Това сѣ прѣдположения, г. Панайотовъ, що сте рискували и що не сте рискували! Говорете по амнистията и говорете нѣщо по-положително, а не ни занимавайте съ такива нелѣпости.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) По-неже часътъ е 8, вдигамъ засѣданието.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Да продължимъ до 12 часътъ!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдующето засѣдание ще бѣде въ сръда.

Отъ земледѣлската група: Утрѣ!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г-нъ Теодоровъ ми заяви, че утрѣ ще има важенъ Министерски съвѣтъ, на който трѣбва да присѣдствуватъ всички г. г. министри, затуй утрѣ г. г. министритѣ ще бѣдатъ заети.

Д. Кьорчевъ: Съ съгласието на правителството, засѣданието ще бѣде въ сръда.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Трѣбва да знаете, че бюрото винаги опрѣдѣля деня на засѣданието и дневния редъ съ съгласие на правителството.

Отъ земледѣлската група: Добрѣ!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вдигамъ засѣданието. Слѣдующето засѣдание ще бѣде въ сръда съ продължение на днешния дневенъ редъ.

(Засѣданието се вдигна въ 8 ч. вечерята)

Подпредседателъ: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ**

Секретарь: **Н. КАЛЧЕВЪ**

Зам.-началникъ на Стенографското бюро: **В. ИВ. ВАСИЛИЕВЪ**